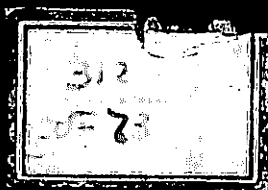

13.720

807

Մ Ի Օ Ր Ե Ա Յ
Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տաճկաստանից ու Պարսկաստանից եկած գաղթականների և
Ռուսահպատակ փախստականների

(հայ, ասորի, յոյն և այլն)

1914—15 թ.

529
26/I-52

Վիճակագրութիւնը տնդի է ունեցել
1915 թ. Յունուարի 30-ին:

4 P.M.
3-155a

ԵՐԵՒԱՆԻ ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

25 SEP 2006

1 DEC 2009

312

Մ-73

Մ Ի Օ Ր Ե Ա Յ

Վ Ի Ճ Ա Կ Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Տաճկաստանից ու Պարսկաստանից եկած գաղթականների և
Ռուսահպատակ փախստականների

(հայ, ասորի, յոյն և այլն)

1914—15 թ.

Վիճակագրութիւնը տնդի և ունեցել

1915 թ. Յունաստանի 30-ին,

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն

Տպարան «Լ Ո Յ Ս» Բէհրուզեան փող. № 12,

1915

02 JUL 2013

39516-67

Համաշխարհային ներկայ պատերազմը, որ իր տեսակի մէջ եղակի բնոյթ է կրում, սոսկալի աւերածութիւններ առաջ բերեց այն բոլոր տեղերում, ուր նա արտայայտութիւն գտաւ: Մեր երկիրը, մասնաւորապէս ռուս-տաճկական և տաճիկ-պարսկական երկուստեք սահմանակից շրջանները, ազատ չմնացին այդ պատերազմից և շնորհիւ դրա տեղի ունեցաւ այն մասսայական շարժումն ու կորստաբեր գաղթականութիւնը, որ այսօր իր հոգսերով ամբողջապէս կլանել է մեզ բոլորիս:

Տեսնել ձմրան դաժան ցրտերին դուրս շարժուած մի ահագին ժողովուրդ, կորստի մատնուած տասնեակ հազարաւոր մարդիկ և օգնութեան ձեռք չմեկնել նրանց—անկարելի էր: Եւ կովկասի հայ ժողովուրդը իր բոլոր խաւերով—մանաւանդ Երևանի նահանգի ու Կարսի շրջանի հայ գիւղացիութիւնը—լայն բացեց իր հիւրասիրութեան դռները գաղթականութեան առաջ:

Սակայն համաչափ ու կազմակերպուած օգնութիւն հասցնել այդ դժբախտներին հնարաւոր էր միայն այն դէպքում, երբ յայտնի լինէր նրանց թիւն ու կարիքների չափը: Ուստի գաղթականութեան յայտնւելու հէնց առաջին օրւանից նրանց օգնող բոլոր մարմինների կողմից կարեւոր համարւեց վիճակագրել գաղթականներին:

Ահա այս տեսակէտից յանձնարարութեամբ Երևանի «Նղբայրական Օգնութեան» Յանձնաժողովի և Համառուսական Զեմստօյական Միութեան Լիազօրի, Յունւարի սկզբներին գործի անցաւ յանձնաժողովս:

Իր առաջին նիստում, որը տեղի ունեցաւ Յունւարի 10-ին, յանձնաժողովս ի նկատի ունենալով հարցի կարեւորութիւնը, վճռեց.

1. Վիճակագրութեան շրջան համարել Երևանի նահանգի եօթ, Կարսի շրջանի չորս գաւառները և Թիֆլիսի նահանգի Ախալքալաքի գաւառը, ուր գլխաւորապէս ապաստան էին գտել գաղթականներն ու փախստականները:

2. Վիճակագրել Տաճկաստանից ու Պարսկաստանից եկած գաղթականներին և այն ռուսահայատակ փախստականներին, որոնք տա-

ճիւղների առաջխաղացութեան շնորհիւ ստիպւած եղան ձգել իրենց գիւղերն ու հեռանալ: Հետևաբար, պիտի ցուցակագրուէին ոչ միայն հայերը, այլ և ասորիները, յոյները և միւս ժողովուրդները:

3. Վիճակագրութիւնը կատարել մի օրում և այդ օրը ընտրել Յունւարի 30-ը, այն է՝ բարեկենդանի ուրբաթ օրը, երբ գաղթականները որոշ չափով արդէն տեղաւորւած կլինէին և տօների պատճառով ազատ կլինէին ուսուցչութիւնն ու աշակերտութիւնը, որոնց ձեռքով զխաւորապէս պիտի կատարուէր վիճակագրութիւնը:

Յաջորդ ժողովներում յանձնաժողովս զբաղւեց վիճակագրութեան հարցերի մշակութեամբ և կազմեց վիճակագրական տախտակը:

Գործի յաջողութեան տեսակէտից յանձնաժողովս, ձեռնարկելով վիճակագրել այդքան ընդարձակ շրջան և այն էլ մէկ օրում, զգաց, որ նրան անհրաժեշտ է մի քանի հարիւր տեղական երիտասարդ ուժերի աջակցութիւնը, ուստի հէնց այդ տեղական ուժերի աջակցութեանն էլ դիմեց նա:

Նախ՝ յանձնաժողովիս երկու անդամներն ուղևորւեցին Ալէքսանդրապօլ և Կարո, այդ երկու շրջանների վիճակագրական գործը կազմակերպելու նպատակով: Ալէքսանդրապօլի «Նդրայրական Օգնութեան» Կոմիտէն և Կարսի Կ. Հ. Բարեգործական Ընկերութեան Վարչութիւնը, ընդառաջ գնալով յանձնաժողովիս ձեռնարկութեանը, յանձն առան վիճակագրել իրենց շրջանները իրենց տրամադրելի ուժերով, խոստանալով վիճակագրական թերթերի պատճէնները հասցնել յանձնաժողովիս:

Երկրորդ՝ Ախալքալաք ուղարկւեցին յատուկ մարդիկ, որոնց աջակցութիւն ցոյց տւեց Կ. Հ. Բար. Ընկերութեան տեղական ճիւղի Վարչութիւնը:

Երրորդ՝ Երևանի վեց, այն է՝ Երևանի, Էջմիածնի, Նախիջևանի, Շարուր-Դարալագեզի, Սուրմալուի և Նոր-Բայազէտի գաւառներն ուղևորւեցին յանձնաժողովիս վեց անդամները՝ տեղն ու տեղը վիճակագրութեան գործը կազմակերպելու և աշխատանքների վրայ անձամբ հսկելու նպատակով:

Եւ շնորհիւ տեղական երիտասարդ ուժերի, առանձնապէս գիւղական ուսուցիչների աջակցութեան, վիճակագրութիւնը կատարւեց հնարաւորութեան սահմաններում սպասածից աւելի յաջող, որի արդիւնքը և դնում ենք հրապարակի վրայ:

Աւելորդ չենք համարում յիշատակելու նաև այն, որ վիճակագրութեան ամբողջ աշխատանքը կատարւել է ձրիաբար, առանց մի կոպէկ վարձատրութեան, ինչպէս այդ երևում է զրջոյկիս վերջում դրւած հաշւետւութիւնից:

Սրա հետ միաժամանակ յանձնաժողովս, հնարաւորութիւն չունենալով մի առ մի թւել այն բոլոր հիմնարկութիւնների ու անհնարութիւնների անունները, որոնք աջակցութիւն են ցոյց տւել մեր աշխատանքներին, յայտնում է նրանց իր շնորհակալութիւնը:

Յանձնաժողովի

Անդամներ

{	Յ. Տէր-Մարտիրոսեան
	Ռ. Օհանջանեան
	Յ. Տէր-Յակոբեան
	Գ. Աւագ-Սարգսեան
	Ա. Տէր-Թովմասեան
{	Ա. Սիւսանեան

* * *

Վիճակագրութիւնը, իբրեւ հասարակական երևոյթները ղիտող ու լուսաբանող մի գործօն, ընդգրկում է աւելի բազմաթիւ խնդիրներ, քան մեր ներկայ զբաղմունքների մէջ: Եւ այդ հասկանալի է: Իր լայն հասկացողութեամբ նա ունի տեւական ու պարբերաբար կրկնող նշանակութիւն, մինչդեռ ներկայ դէպքում նա կրում է պատահական ու անցողակի բնոյթ: Այս տեսակէտից տարօրինակ թող չթւի հարցերի այն մինիմալ քանակը, որ մենք դրել ենք մեր հարցացուցակում:

Յանձնաժողովս, անցնելով վիճակագրական աշխատանքներին, իր առաջ դրեց երկու կոնկրէտ նպատակ, երկուսն էլ զուտ գործնական նշանակութիւն ունեցող:

Դրանցից առաջինն էր՝ գաղթականների ու փախստականների ապրուստի անմիջական հոգացողութիւնը, իսկ երկրորդը՝ մօտիկ ապագայի անելիքը, երբ սրանք իրենց ծննդավայրը կը վերադառնային:

Անկախ այս երկու նպատակներից, յանձնաժողովիս աշխատանքները, բնականաբար, մնալու էին նաև իբրեւ գաղթականութիւններով հարուստ հայ ժողովրդի տարեգրութեան համար:

Այսպիսով, յանձնաժողովս, ղնելով իրեն նպատակ երկու կոնկրէտ հարցեր, նախ՝ կազմեց առանձին-առանձին տախտակներ, թէ՛ որ նահանգի որ գաւառում և գաւառի որ գիւղում որ չափով գաղթականներ են ապաստան գտել և որոնք են նպաստով ապրում, որոնք իրենց միջոցներով: Այդ տախտակները անմիջապէս ներկայացւեցին պատշաճաւոր հիմնարկութիւններին և մամուլին, որպէս զի նպաստի գործը իրենց վրայ վերցրած այդ հիմնարկութիւնները համապատասխան կերպով կարողանային կարգաւորել իրենց գործը:

Երկրորդ՝ որոշելու համար, թէ որ շրջանը և շրջանի որ գիւղը
կամ քաղաքը որքան գաղթականութիւն է տւել, կազմեց աղիւսակ-
տախտակներ ըստ գաղթողների ծննդավայրերի:

Ահա թէ առաջին և թէ երկրորդ տախտակները ամբողջացրած
դիուսմ ենք սլոտեղ:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՆ ՈՒ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԸՍՏ ԱՊԱՍՏԱՆԱԾ

Վ Ա Յ Ր Ե Ր Ի

Ե Ր Ե Ի Ա Ն Ի

№	Քաղաք և գիւղ	Ա Ս Ե Ն Ի					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կանայք	Ներկայ են
	ԵՐԵՒԱՆ	244	720	715	1435	177	1258
1	Քանաքեռ	13	37	46	83	1	82
2	Զրվէժ	16	62	52	114	26	88
3	Առինջ	6	25	23	48	3	45
4	Աւան	10	40	33	73	2	71
5	Թէջրաբակ	5	16	11	27	1	26
6	Պտղնի	4	17	18	35	3	32
7	Մհուր	2	16	13	29	1	28
8	Էլառ	17	63	42	105	13	92
9	Թաղազիւղ (Կոտէից)	14	55	65	120	6	114
10	Շհաբ	9	21	31	52	8	44
11	Եղղովան	12	44	46	90	7	83
12	Նովոնիկովսկայա	2	11	6	17	4	13
13	Գեօրգիլիսա	11	43	33	76	8	68
14	Արզնի	—	—	—	—	—	—
15	Բաշգիւղ	12	56	57	113	4	109
16	Աղազօր	4	9	16	25	—	25
17	Արամուս	11	35	33	68	11	57
18	Գեամրէզ	9	26	23	49	12	37
19	Ճաթղաւն	10	27	26	53	5	48
20	Զառ	—	—	—	—	—	—
21	Բաշգեառնի	—	—	—	—	—	—
22	Գողթ	—	—	—	—	—	—
23	Գեօր-Ասորի	—	—	—	—	—	—
24	Փարաբար	10	39	36	75	—	75
25	Վարմազիար (Զանգիբասար)	6	27	30	57	—	57

Գ Ա Ի Ա Ռ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

Ա Ս Ե Ն Ի						Հ ա յ և ա ս ո Ր Է մ ի ա ս ի ն			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կանայք	Ներկայ են	Տուն	Ընդամենը շունչ	Բացառված յում են	Ներկայ են
30	69	78	147	29	118	274	1582	206	1376
—	—	—	—	—	—	13	83	1	82
—	—	—	—	—	—	16	114	26	88
—	—	—	—	—	—	6	48	3	45
—	—	—	—	—	—	10	73	2	71
2	7	8	15	—	15	7	42	1	41
5	10	18	28	4	24	9	63	7	56
3	10	5	15	1	14	5	44	2	42
6	20	15	35	—	35	23	140	13	127
6	15	17	32	3	29	20	152	9	143
4	11	15	26	1	25	13	78	9	69
—	—	—	—	—	—	12	90	7	83
—	—	—	—	—	—	2	17	4	13
—	—	—	—	—	—	11	76	8	68
71	166	177	343	69	274	71	343	69	274
8	31	22	53	23	30	20	166	27	139
2	3	3	6	—	6	6	31	—	31
12	26	23	49	1	48	23	117	12	105
12	46	35	81	3	78	21	130	15	115
6	15	10	25	3	22	16	78	8	70
13	37	34	71	2	69	13	71	2	69
20	73	76	149	35	114	20	149	35	114
3	13	13	26	8	18	3	26	8	18
12	44	48	92	26	66	12	92	26	66
6	14	10	24	2	22	16	99	2	97
2	12	5	17	—	17	8	74	—	74

№	Քաղաք և գիւղ	Հ Ա Յ Ն Բ					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն են	Ներկայ են
26	Ջաֆարաբադ . . .	2	7	10	17	1	16
27	Ն. Շէնգաւիթ . . .	—	—	—	—	—	—
28	Նորագաւիթ . . .	9	33	29	62	2	60
29	Թագագիւղ (Ջանգիբաս.) .	16	52	48	100	5	95
30	Աղհամզալու . . .	10	26	23	49	1	48
31	Իմանշալու . . .	16	46	40	86	21	65
32	Վերի-Կոյլասար . . .	—	—	—	—	—	—
33	Դօխկուղ . . .	7	27	30	57	24	33
34	Ն. Աղբաշ . . .	5	20	19	39	2	37
35	Ջոհրաբլու . . .	7	26	21	47	2	45
36	Մեհրաբլու . . .	1	8	6	14	3	11
37	Դւին-հայի . . .	5	17	13	30	—	30
38	Դւին-Քիւրդ-քեանդ . . .	8	23	26	49	9	40
39	Մեհրաբ-Քիւրդ-քեանդ . .	3	14	7	21	3	18
40	Մեհրաբ-Թափաբաշ . . .	7	22	21	43	6	37
41	Աղջաղշաղ . . .	1	1	4	5	—	5
42	Ղըռ-Բզովանդ . . .	6	21	16	37	3	34
43	Ղուլամ-Ալի-Բզովանդ . .	—	—	—	—	—	—
44	Այասլու . . .	8	19	15	34	1	33
45	Արդաշար . . .	16	62	66	128	6	122
46	Ղարհամզալու . . .	10	29	34	63	5	58
47	Թոխանշալու . . .	13	40	31	71	13	58
48	Թամամլու . . .	9	28	21	49	4	45
49	Ձիկդամլու . . .	21	69	78	147	19	128
50	Բաշնալու . . .	26	74	73	147	19	128
51	Օղուրբէկլու . . .	14	42	35	77	14	63
52	Գեօղաբլու . . .	8	18	14	32	1	31

Ա Ս Ո Ր Ի Ն Ն Բ						Հ ա յ և ա ս ո Ր Ի մ Ի ա ս Ի ն			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն են	Ներկայ են	Տուն	Ընդամենը շունչ	Բացառյալ յում են	Ներկայ են
—	—	—	—	—	—	2	17	1	16
10	30	32	62	20	42	10	62	20	42
9	46	39	85	7	78	18	147	9	138
12	57	59	116	23	93	28	216	28	188
11	28	36	64	20	44	21	113	21	92
38	127	101	228	81	147	54	314	102	212
6	16	18	34	16	18	6	34	16	18
7	20	17	37	10	27	14	94	34	60
9	50	58	108	13	95	14	147	15	132
—	—	—	—	—	—	7	47	2	45
2	6	5	11	—	11	3	25	3	22
8	36	25	61	12	49	13	91	12	79
8	40	27	67	13	54	16	116	22	94
2	5	5	10	2	8	5	31	5	26
—	—	—	—	—	—	7	43	6	37
2	7	10	17	6	11	3	22	6	16
—	—	—	—	—	—	6	37	3	34
2	3	2	5	—	5	2	5	—	5
2	6	8	14	1	13	10	48	2	46
10	37	32	69	4	65	26	197	10	187
8	32	26	58	7	51	18	121	12	109
6	18	10	28	3	25	19	99	16	83
5	12	15	27	6	21	14	76	10	66
7	30	27	57	12	45	28	204	31	173
7	33	26	59	10	49	33	206	29	177
11	25	25	50	7	43	25	127	21	106
16	32	32	64	1	63	24	96	2	94

№	№	Քաղաք և գիւղ	Բ Ս Ե Ն Ը					
			Տուն	Աղակաճ	Իգակաճ	Ընդամենը	Բացառվածներ	Ներկայումս
53		Դալուլար	6	20	21	41	5	36
54		Նովրուզլու և Դալլար Մադրա	18	43	40	83	5	78
55		Վ. Համարլու	20	61	56	117	26	91
56		Ն. Համարլու	19	65	55	120	19	101
57		Բէգջղաղլու	24	46	53	99	1	98
58		Իւվա	28	87	83	170	13	157
59		Ն. Դարղալու	6	41	31	72	6	66
60		Վ. Դարղալու	11	33	44	77	2	75
61		Դաւալու	20	87	75	162	57	105
62		Ռէհանլու	15	38	39	77	8	69
63		Արաղղաեան կամ Խուտոր .	4	4	—	4	—	4
64		Ուրմիա	—	—	—	—	—	—
65		Սպահան	—	—	—	—	—	—
66		Սմօի գիւղ	5	14	11	25	1	24
67		Դւին-Այսոր	1	1	4	5	—	5
68		Ներքին-Կոյլասար	—	—	—	—	—	—
Ընդամենը գաւառում .			588	1933	1832	3765	422	3343
Քաղաք և գաւառ միասին .			832	2653	2547	5200	599	4601

Ա Ս Ո Ր Ի Ն Ո Ր						Հ ա յ և ա ս ո Ր Ի մ Ի ա ս Ի ն			
Տուն	Աղակաճ	Իգակաճ	Ընդամենը	Բացառվածներ	Ներկայումս	Տուն	Ընդամենը շունչ	բացակայում են	Ներկայ են
16	40	54	94	23	71	22	135	28	107
30	105	120	225	70	155	48	308	75	233
30	93	86	179	34	145	50	296	60	236
15	70	60	130	20	110	34	250	39	211
11	39	32	71	1	70	35	170	2	168
18	31	45	76	—	76	46	246	13	233
4	12	11	23	—	23	10	95	6	89
2	8	6	14	—	14	13	91	2	89
87	316	338	654	222	432	107	816	279	537
8	22	25	47	8	39	23	124	16	108
2	8	6	14	—	14	6	18	—	18
21	54	60	114	45	69	21	114	45	69
2	6	8	14	3	11	2	14	3	11
2	9	7	16	7	9	7	41	8	33
108	284	271	555	66	489	109	560	66	494
175	488	568	1056	241	815	175	1056	241	815
922	2834	2866	5700	1195	4505	1510	9465	1617	7848
952	2903	2944	5847	1224	4623	1784	11047	1823	9224

ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳԱԻԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

№	Գ ի ւ ղ	Ա Ս Ե Ն Ը					
		Տուն	Արական	Իգական	Բնակ-մանը	Ընդա-կայում են	Զեղեկ-ներ
1	Վաղարշապատ . . .	145	600	611	1211	164	1047
2	Գեօրգիա . . .	33	123	149	272	20	252
3	Հայթաղ . . .	27	87	86	173	17	156
4	Զէյա . . .	24	96	83	179	41	138
5	Ղալթամուր . . .	16	71	56	127	6	121
6	Սամաղար . . .	23	77	74	151	12	139
7	Աղջաղալա . . .	12	54	42	96	9	87
8	Գրամփա . . .	7	31	44	75	4	71
9	Ներք. Խաթունարխ . . .	12	49	49	98	6	92
10	Դոխս . . .	5	26	21	47	6	41
11	Յրանկանոց . . .	8	31	31	62	1	61
12	Հաջիդարա . . .	4	18	17	35	—	35
13	Վեր. Խաթունարխ . . .	7	34	33	67	14	53
14	Հաջիլար . . .	11	23	22	45	3	42
15	Մուլադուրսուն . . .	3	11	12	23	4	19
16	Ներք. Այլանլու . . .	9	33	35	68	2	66
17	Աղաւնատուն . . .	13	56	64	120	12	108
18	Մուղանջուղ . . .	7	34	30	64	8	56
19	Ալիբէկլու . . .	9	36	36	72	5	67
20	Խզնաւուղ . . .	6	28	26	54	3	51
21	Սարգարաբաղ . . .	47	233	225	458	64	394
22	Գեջրլու . . .	47	181	192	373	93	280
23	Ղուրդուղուլի . . .	21	54	46	100	1	99
24	Մուլաբայաղիտ . . .	25	85	97	182	29	153
25	Մեծ Շահրիար . . .	24	108	87	195	25	170

№	Գ ի ւ ղ	Ա Ս Ե Ն Ը					
		Տուն	Արական	Իգական	Բնակ-մանը	Ընդա-կայում են	Զեղեկ-ներ
26	Փոքր Շահրիար . . .	4	20	14	34	24	10
27	Գեալագարխ . . .	18	76	85	161	23	148
28	Թափաղիպի . . .	7	42	72	114	7	107
29	Զափարաբաղ . . .	7	38	36	74	3	71
30	Արմիլի . . .	2	8	7	15	2	13
31	Ուղուն-Օբա . . .	8	43	40	83	10	73
32	Արդաշատ . . .	3	20	19	39	2	37
33	Էւջիլար . . .	6	32	20	52	—	52
34	Զիրուխի . . .	2	20	12	32	6	26
35	Ղուզիզիդան . . .	8	37	26	63	7	56
36	Մարգարա . . .	6	29	28	57	11	46
37	Օշական . . .	38	134	125	259	27	232
38	Աշտարակ . . .	72	318	318	636	36	600
39	Բիրական . . .	9	35	35	70	6	64
40	Ինաքլու . . .	2	6	10	16	2	14
41	Մոզնի . . .	3	14	20	34	1	33
42	Կարբի . . .	12	60	48	108	3	105
43	Փարպի . . .	10	31	32	63	5	58
44	Յովհաննու վանք . . .	8	39	24	63	2	61
45	Կոշ . . .	17	86	73	159	8	151
46	Թալին . . .	8	31	38	69	4	65
47	Ղրմզլու . . .	8	38	30	68	—	68
48	Գեօղլու . . .	9	39	47	86	2	84
49	Մաստարա . . .	15	65	60	125	2	123
50	Դաղալու . . .	5	18	20	38	—	38
51	Թալիշ . . .	42	30	72	3	69	
52	Եղլարդ . . .	154	170	324	26	298	

39516-67

№	Գ ի լ ղ	Ա Ս Ո Ր Ի Ի Ն Ե Ր					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կանայք	Ներկայ են
53	Հարաջորան . . .	5	26	26	52	1	51
54	Հարավանք . . .	6	16	17	33	—	33
55	Դովրա-Պարաբա . . .	5	29	19	48	1	47
56	Առքել . . .	10	48	39	86	3	83
57	Չամրլու . . .	4	21	29	50	3	47
58	Հազնաֆար . . .	1	8	5	13	—	13
59	Ալիքուհաք . . .	7	20	25	45	1	44
60	Հոթուր . . .	2	10	8	18	—	18
61	Իլան-Չալան . . .	2	5	12	17	1	16
62	Վերին-Այլանլու . . .	5	23	21	44	—	43
Ընդամենը գաւառ.		920	3850	3818	7668	782	6886
ՍՍՈՐԻ.							
Փոքր Շահրիար . . .		8	17	22	39	13	26
Հայ և ասորի միասին .		928	3867	3840	7707	795	6912

Գ Ե Ա Ջ Ի Գ Ա Ի Ա Ռ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

Ա Ս Ո Ր Ի Ի Ն Ե Ր						Հայ և ասորի միասին			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կանայք	Ներկայ են	Տուն	Ընդամենը շունչ	Բացառված յուսմ են	Ներկայ են
8	14	16	30	4	26	86	584	41	543
62	227	237	464	201	263	73	530	202	328
22	59	49	108	8	100	51	231	15	216
21	50	46	96	11	85	23	107	12	95
11	30	32	62	17	45	20	120	26	94
22	73	83	156	44	112	56	345	68	277
6	8	14	22	7	15	15	91	11	80
1	2	1	3	1	2	2	10	2	8
8	31	41	72	6	66	8	72	6	66
7	29	27	56	4	52	7	56	4	52
4	16	13	29	2	27	4	29	2	27
13	62	45	107	14	93	13	107	14	93
3	9	7	16	—	16	3	16	—	16
75	149	159	308	23	285	75	308	23	285
263	759	770	1529	342	1187	436	2606	426	2180

ՍՈՒՐՄԱՆՈՒԻ ԳԱԽԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

№	Գ ի լ ղ	Ա Ս Յ Ն Ր					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Ընդամենը	Ներկայ
1	Իգգիւր . . .	166	652	658	1310	142	1168
2	Բահարլու . . .	8	35	32	67	2	65
3	Իգգիւրմաւա . . .	17	69	68	137	5	132
4	Հախէրիս . . .	8	29	27	56	4	52
5	Խոշխարար . . .	30	130	132	262	3	259
6	Հոսէյնի գիւղ . . .	5	29	46	75	1	74
7	Դաշբուռուն . . .	15	69	55	124	30	94
8	Խալֆալու . . .	67	289	310	599	21	578
9	Փանիկ . . .	12	52	54	106	5	101
10	Բլուր . . .	17	119	101	220	29	191
11	Ալիգամար . . .	26	98	103	201	40	161
12	Թէշլու . . .	6	18	19	37	3	34
13	Ալէթլու . . .	7	30	30	60	22	38
14	Էվլիար . . .	5	14	16	30	3	27
Ընդամենը գաւառում		389	1633	1651	3284	310	2974

ՆՈՐ—ԲԱՅԱԶԷՏԻ ԳԱԽԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

№	Քաղաք և գիւղ	Ա Ս Յ Ն Ր					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Ընդամենը	Ներկայ
1	Նոր-Բայազէտ . . .	2	7	7	14	2	12
2	Նորադուղ . . .	1	2	3	5	1	4
3	Վեր. Գիւղալդարա . . .	1	2	5	7	—	7
4	Զիբուխլու . . .	10	36	35	71	3	68
5	Գումաձոր . . .	3	8	10	18	—	18
6	Ճամաքաբերդ . . .	2	6	12	18	—	18
7	Շահրիդ . . .	10	34	21	55	16	39
8	Դումաշէն . . .	7	18	9	27	—	27
9	Ծաղկունք . . .	6	24	14	38	1	37
10	Ներք. Ախտա . . .	3	6	9	15	2	13
11	Վեր. Ախտա . . .	9	23	16	39	3	36
12	Սուլակ . . .	8	23	23	46	3	43
13	Քախսի . . .	10	28	24	52	5	47
14	Աղփարա . . .	4	13	14	27	—	27
15	Մաքրավանք . . .	5	16	9	25	1	24
16	Թէզլարար . . .	1	5	5	10	—	10
17	Արգաքեան . . .	8	30	33	63	1	62
18	Բժնի . . .	9	30	37	67	3	64
19	Ալափարս . . .	9	43	37	80	10	70
20	Եայլի . . .	2	18	21	39	2	37
21	Ֆառուղ . . .	2	6	5	11	—	11
22	Թայշարուխ . . .	5	19	21	40	3	37
23	Դարվանսարա . . .	7	23	29	52	3	49
24	Բաբաքշի . . .	4	11	12	23	—	23
25	Ռնդամալ . . .	7	26	17	43	6	37
Ընդամենը գաւառում		135	457	428	885	65	820

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱ

№	Քաղաք և գիւղ	Ա Ս Ե Ն Բ					
		Տուն	Աղակաճ	Խաղակաճ	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն էն	Ներկայ էն
1	Ալէքսանդրապոլ	387	1129	1133	2262	250	2012
2	Բայանդուր	1	2	1	3	—	3
3	Դահաբլի	4	11	13	24	—	24
4	Խլի-Կարաքիլիսա	6	17	25	42	1	41
5	Կարաքիլիսա	10	45	39	84	4	80
6	Թալիպօղլի	6	29	19	48	2	46
7	Ճլոխան	4	18	20	38	2	36
8	Իմրխան	7	29	31	60	2	58
9	Ղօլղաթ գիւղ (Ճաղուբի)	4	13	17	30	—	30
10	Նորաշէն	6	18	14	32	—	32
11	Գեօղալղարա	—	—	—	—	—	—
12	Եգեանլար	2	3	1	4	—	4
13	Մեծ Արխվալի	2	10	7	17	1	16
14	Փոքր Արխվալի	2	3	5	8	—	8
15	Թոմարդաշ	2	8	8	16	2	14
16	Իլիսիկապ	8	34	33	67	5	62
17	Ղութնի-Ղալաղ	2	10	11	21	1	20
18	Հոռոմ	5	18	24	42	2	40
19	Մոլլապեօկչա	3	14	9	23	2	21
20	Բօղաղքեասան	5	13	18	31	3	28

ՊՕԼԻԳՍԻԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

ՈՐ Ազգից էն	Ա Ս Ե Ն Բ						Ընդամենը ներկայ	
	Տուն	Աղակաճ	Խաղակաճ	Ընդամ.	Բացառյալ կայուն էն	Ներկայ էն	Տ ու ն	Ներկայ էն
Յոյն	177	621	622	1243	92	1151	589	3285
Ռուս	7	26	16	42	8	34		
Ասորի	14	43	42	85	17	68		
Վրացի	1	3	2	5	—	5		
Լէհ	1	5	1	6	—	6		
Հրէա	1	3	3	6	—	6		
Ասեալին	1	2	1	3	—	3		
Յոյն	89	369	345	714	21	693	90	696
„	25	111	87	198	4	194	29	218
„	—	—	—	—	—	—	6	41
„	—	—	—	—	—	—	10	80
„	—	—	—	—	—	—	6	46
„	—	—	—	—	—	—	4	36
„	—	—	—	—	—	—	7	58
„	—	—	—	—	—	—	4	30
„	—	—	—	—	—	—	6	32
Ասորի	1	1	5	6	—	6	1	6
„	—	—	—	—	—	—	2	4
„	—	—	—	—	—	—	2	16
„	—	—	—	—	—	—	2	8
„	—	—	—	—	—	—	2	14
„	—	—	—	—	—	—	8	62
„	—	—	—	—	—	—	2	20
Յոյն	9	27	30	57	3	54	14	94
Ասորի	3	11	7	18	7	11	6	32
„	—	—	—	—	—	—	5	28

Կ Ա Ր Ս Ի

№	Քաղաք և գիւղ	Կ Ա Ր Ս Ի					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն	Ներկայ
1	ԿԱՐՍ ՔԱՂԱՔ	603	2002	2364	4366	257	4109
2	ԴՕՐԱՆԿՈՒ	47	167	195	362	22	340
3	ԲԵՐՆԱ	42	186	150	336	18	318
4	ԲԷՂԻ-ԱՆՄԷՄ	22	121	122	243	6	237
5	ԶԷՐՄԱՐՈՒ	14	81	93	174	7	167
6	ՂԱՆԻ ԳԻՒՂ	6	20	25	45	—	45
7	ԶԱՅԻՄ	23	64	100	164	5	159
8	ԽԱՍ-ԶԻՖՈՒԼԻԿ	4	39	39	78	37	41
9	ՄԱՂՐԱ	93	307	364	671	28	643
10	ՆՈՐԱՂԷՆ	28	89	82	171	3	168
11	ԳԻՒՐԷԿ-ԴԷՐԷ	47	191	203	394	—	394
12	ՄԵԾ ՓԱՐԿԻԹ	38	179	157	336	17	319
13	ՓՈՔՐ ՓԱՐԿԻԹ	21	87	82	169	—	169
14	ԱՂՂԱ-ԿԱՐԱ	25	108	120	228	5	223
15	ԴԵԱՄՈՒԿ-ՍԱԹԼԻՔ	47	138	141	279	10	269
16	ՓԻՐՎԱԼԻ	4	13	20	33	1	32
17	ԲԱՂ-ՇԻՐԱԿ	54	176	190	366	8	358
18	ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ-ԹԻՔՆԻՍ	17	72	54	126	3	123
19	ՕՂԱՂ-ԿՈՒԼԻ	12	47	47	94	4	90
20	ԲԱՂ ՔԵԱՂԻԿԼԱՐ	22	61	78	139	3	136
21	ՕՐԹԱ և ՆԵՐՔԻՆ ՔԵԱՂԻԿԼԱՐ	10	26	26	52	4	48
22	ՕՂՈՂԻ	14	51	46	97	1	96
23	ԳՈՐԽԱՆԱ	18	49	77	126	4	122
24	ՃԱՐԱ	2	7	3	10	1	9
25	ԱՐԱՂԻ ԳԻՒՂ	18	42	48	90	6	84

ԳԱԻԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

Կ Ա Ր Ս Ի						Հ ա յ և ա ս ո Ր Ի մ Ի ա ս Ի ն			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն	Ներկայ	Տուն	Ընդամենը ըստ	Բացառյալ յում	Ներկայ
258	875	1003	1878	92	1786	861	6244	349	5895
—	—	—	—	—	—	47	362	22	340
—	—	—	—	—	—	42	336	18	318
—	—	—	—	—	—	22	243	6	237
—	—	—	—	—	—	14	174	7	167
—	—	—	—	—	—	6	45	—	45
1	7	10	17	—	17	24	181	5	176
—	—	—	—	—	—	4	78	37	41
43	149	165	314	11	303	136	985	39	946
2	5	3	8	—	8	30	179	3	176
—	—	—	—	—	—	47	394	—	394
23	103	90	193	10	183	61	529	27	502
2	7	7	14	1	13	23	183	1	182
30	108	112	220	9	211	55	448	14	434
18	63	70	133	4	129	65	412	14	398
4	17	12	29	1	28	8	62	2	60
51	166	216	382	13	369	105	748	21	727
2	5	4	9	1	8	19	135	4	131
7	18	26	44	1	43	19	138	5	133
7	22	20	42	—	42	29	181	3	178
—	—	—	—	—	—	10	52	4	48
10	54	54	108	6	102	24	205	7	198
—	—	—	—	—	—	18	126	4	122
—	—	—	—	—	—	2	10	1	9
—	—	—	—	—	—	18	10	6	84

№	Քաղաք և գիւղ	Ա Ս Ե Ն Բ					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կան	Ներկայ կան
26	Ղօշավանք	2	6	5	11	1	10
27	Կույիջուղ	2	5	4	9	1	8
28	Աջամ-մաւրակ	5	20	16	36	3	33
29	Կարմիր-վանք	6	24	15	39	1	38
30	Ակսի-Ղաղի	21	80	119	199	7	192
31	Գերմալի	4	16	14	30	1	29
32	Բայբուրդ	45	165	196	361	13	348
33	Զըղբղան	13	42	39	81	17	64
34	Գիւտալի	2	5	5	10	—	10
35	Խափանչի	6	25	22	47	2	45
36	Սօգիւթլի-Սբադ	1	16	18	34	33	1
37	Կարափունդար	56	254	290	544	18	526
38	Կարակալա	12	39	61	100	11	89
39	Հաջի-Խալիլ	21	102	152	254	32	222
40	Ազատ	—	—	—	—	—	—
41	Մաղարճուղ	18	91	91	182	3	179
42	Իսլամաձոր	2	5	4	9	—	9
43	Ղարաղաջ	39	173	152	325	49	276
44	Քեաքեաջ	105	449	486	935	21	914
45	Դւիկ	7	22	35	57	1	56
46	Աղփունդար	14	48	84	132	2	130
47	Ղարաչայիր	3	15	13	28	3	25
48	Ղառնաղաջ	10	50	81	131	11	120
49	Օլիլի	2	8	10	18	—	18
50	Թոզլիջա	34	129	168	297	7	290
51	Շալաղուջ-չամ	1	1	4	5	—	5
52	Ղարահամզա	3	8	16	24	1	23
53	Շասլիջա	7	48	46	94	1	93
54	Օխչի	60	276	279	555	15	540
Ընդամենը գաւառում		1129	4443	4887	9330	447	8883
Քաղաք և գաւառ միասին		1732	6445	7251	13696	704	12992

Ա Ս Ե Ն Բ						Հ ա յ և յ ո յ ն մ ի ա ս ի ն			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառված կան	Ներկայ կան	Տուն	Ընդամենը շուշ	Բացառված յում կան	Ներկայ կան
—	—	—	—	—	—	2	11	1	10
—	—	—	—	—	—	2	9	1	8
—	—	—	—	—	—	5	36	3	33
1	4	3	7	1	6	7	46	2	44
—	—	—	—	—	—	21	199	7	192
—	—	—	—	—	—	4	30	1	29
—	—	—	—	—	—	45	361	13	348
—	—	—	—	—	—	13	81	17	64
—	—	—	—	—	—	2	10	—	10
—	—	—	—	—	—	6	47	2	45
—	—	—	—	—	—	1	34	33	1
—	—	—	—	—	—	56	544	18	526
—	—	—	—	—	—	12	100	11	89
—	—	—	—	—	—	21	254	32	222
92	365	386	751	37	714	92	751	37	714
75	278	280	558	34	524	93	740	37	703
—	—	—	—	—	—	2	9	—	9
—	—	—	—	—	—	39	325	49	325
—	—	—	—	—	—	105	935	21	935
—	—	—	—	—	—	7	57	1	57
—	—	—	—	—	—	14	132	2	132
—	—	—	—	—	—	3	28	3	28
—	—	—	—	—	—	10	131	11	131
—	—	—	—	—	—	2	18	—	18
—	—	—	—	—	—	34	297	7	297
—	—	—	—	—	—	1	5	—	5
—	—	—	—	—	—	3	24	1	29
—	—	—	—	—	—	7	94	1	93
—	—	—	—	—	—	60	555	15	540
368 1371 1458 2829 129 2700						1497	12159	576	11583
626 2246 2461 4707 221 4486						2358	18403	925	17478

ԿԱՂՁԻԱՆԻ ԳԱԻԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

№	Քաղաք և գիւղ	Ն. Ս. Յ. Մ. Բ.					
		Տոն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառւածներ	Զեւորուածներ
1	Կողզւան . . .	106	500	498	998	93	905
2	Ձաչի . . .	18	84	97	181	3	178
3	Հալոյ-Մաւրակ . . .	11	40	34	74	3	71
4	Նախիջհան . . .	17	82	92	174	24	150
5	Ծպնի . . .	4	20	19	39	3	36
6	Բագրան . . .	9	41	38	79	10	69
7	Բւիկ . . .	6	26	29	55	9	46
8	Ջալալ . . .	4	10	14	24	2	22
9	Խօշա-Քիլիսէ . . .	56	197	216	413	7	406
10	Բաշ-Քեօյ . . .	158	622	694	1316	73	1243
11	Գիւլան Թափ . . .	134	569	615	1184	34	1150
12	Արմուտի . . .	83	326	367	693	57	636
13	Չուրուկ . . .	17	73	88	161	3	158
14	Չօլուխլու . . .	15	84	104	188	101	87
15	Ղարափանք . . .	9	25	39	64	10	54
16	Չանգլի . . .	16	58	70	128	—	128
17	Ղարա-Ղուրութ . . .	17	67	81	148	18	130
18	Ղասապեանի կալաժք . . .	7	16	18	34	—	34
19	Կողբեցիների ,, . . .	4	17	14	31	—	31
20	«Կնդօ» ,, . . .	5	9	10	19	1	18
Ընդամենը գաւառում . . .		696	2866	3137	6003	451	5552
Եզդիի Նախիջհան . . .		1	2	5	7	1	6
Յոյն Ղարա-Ղուրութ . . .		13	43	43	86	12	74
Քաղաք և գիւղ միասին		710	2911	3185	6096	464	5632

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԱԻԱՌ

Վիճակագրութիւնը տեղի է ունեցել 1915 թ. Յունւարի 30-ին.

№	Գիւղ	Ո՞ր ազգից են	Տոն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառւածներ	Զեւորուածներ
1	ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ	Հայ .	158	385	499	841	61	823
		Յոյն .	191	654	709	1363	68	1295
		Ասորի .	1	5	2	7	—	7
		Ռուս .	3	7	6	13	1	12
2	Գոմ .	Հայ .	1	10	9	19	2	17
3		Յոյն .	5	19	14	33	1	32
	Կոտեղիա	Վրացի .	2	9	5	14	—	14
4		Հայ .	3	12	9	21	—	21
	Տելեսկա	Յոյն .	12	49	47	96	—	96
5		Հայ .	2	8	15	23	12	11
	Չամառ րա	Յոյն .	5	11	18	29	2	27
		Ասորի .	9	30	29	59	1	58
6		Հայ .	11	46	35	81	5	76
	Վաչեան	Յոյն .	34	126	131	257	11	246
		Ասորի .	23	73	67	140	21	119
		Ռուս .	1	3	3	6	—	6
7	Տատէշ .	Յոյն .	9	29	32	61	7	54
		Ասորի .	18	66	54	120	12	108
8	Մ. Գեօնտուրա	Յոյն .	25	95	105	200	7	193
9	Փ. Գեօնտուրա	,, .	17	84	71	155	7	148
10	Մամգարա .	Հայ .	1	2	2	4	—	4
11	Կարգալս	,, .	2	4	4	8	1	7
		Յոյն .	8	40	28	68	—	68
12	Կոջաբէկ	,, .	4	17	14	31	3	28
Ընդամենը .			545	1784	1908	3692	222	3470
Հայեր .			178	464	573	1040	81	959
Յոյներ .			310	1127	1169	2293	106	2187
Ասորիներ և ալ ազգեր .			57	193	166	359	35	324
Ընդամենը .			545	1784	1908	3692	222	3470

10 ԳԱԽԱՌՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆ

№	Քաղաքներ, գավառներ	Ա Ս Ե Ն Ը					
		Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն են	Ներկայ են
1	Երևան	244	720	715	1435	177	1258
2	Երևանի գավառ	588	1933	1832	3765	422	3343
3	Էջմիածնի , ,	920	3850	3818	7668	782	6886
4	Նախիջևանի , ,	1060	3285	3232	6517	1225	5292
5	Սուրմալուի , ,	389	1633	1651	3284	310	2974
6	Շարուր-Դար , ,	173	557	520	1077	84	993
7	Նոր-Բայազետի , ,	135	457	428	885	65	820
8	Ալեքսանդրապոլ	387	1129	1133	2262	250	2012
9	Ալեքսանդրապ. գավառ	301	1087	1119	2206	149	2057
10	Կարս	603	2002	2364	4366	257	4109
11	Կարսի գավառ	1129	4443	4887	9330	447	8883
12	Կաղզանի , ,	696	2866	3137	6003	451	5552
13	Ախալքալաքի գավառ	178	467	573	1040	81	959
Ընդամենը		6803	24429	25409	49838	4700	45138

ՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿԸ

Ա. Ե. Լ. Ս. Ի. Ա. Ե. Լ. Ս. Դ. Ե. Ը						Ը Ն Դ Ս Ե Ն Ը			
Տուն	Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացառյալ կայուն են	Ներկայ են	Տուն	Ընդամենը շունչ	Բացառյալ յուր կն	Ներկայ են
30	69	78	147	29	118	274	1582	206	1376
922	2834	2866	5700	1195	4505	1510	9465	1617	7848
8	17	22	39	13	26	928	7707	795	6912
33	106	105	211	45	166	1093	6728	1270	5458
—	—	—	—	—	—	389	3284	310	2974
263	759	770	1529	342	1187	436	2606	426	2180
—	—	—	—	—	—	135	885	65	820
202	703	687	1390	117	1273	589	3652	367	3285
137	548	503	1051	36	1015	438	3257	185	3072
258	875	1003	1878	92	1786	861	6244	349	5895
368	1371	1458	2829	129	2700	1497	12159	576	11583
14	45	48	93	13	80	710	6096	464	5632
367	1317	1335	2652	141	2511	545	3692	222	3470
2602	8644	8875	17519	2152	15367	4405	67357	6852	60505

Ընդամենը ներկայ	Տ ու ն	Շ ու ն չ
Հայեր	6803	45138
Ասորիներ	1325	6379
Յոյներ	1257	8886
Այլ ազգեր	20	102
	9405	60505

Ամփոփելով առաջ բերած վիճակագրական տաս տախտակները, տեսնում ենք, որ յունւարի 30-ին Երևանի նահանգում, Կարսի շրջանում և Թիֆլիսի նահանգի Ախալքալաքի գաւառում ապաստան էին գտել 60,505 շունչ Տաճկաստանից ու Պարսկաստանից եկած դաղթականներ և Ռուսահպատակ փախստականներ, որոնցից 45,138 շունչը հայեր, 6379-ը — ասորիներ, 8886-ը — յոյներ և 102-ը — այլ և այլ ազգեր:

Այս անգին դաղթականութեան մի մասը — 13,000-ի չափ, ինչպէս այդ կտեսնենք յետագայ վիճակագրական տախտակներից — Կարսի շրջանն ապաստանեց Տաճկական Բասենից անցած նոյեմբերի սկզբին, երբ տեղի ունեցան Քեօփրի-Քեօյի պատերազմական գործողութիւնները: 15,000-ի չափ Երևանի նահանգն ապաստանեցին Բայազէտի, Դիադինի, Կարաքիլիսէի և Ալաշկերտի շրջաններից դեկտեմբերի վերջերին, երբ տաճիկների առաջխաղացութեան պատճառով ռուսական զօրքը նահանջեց: Միաժամանակ Երևանի նահանգն ապաստանեց Աղբալի ու Պարսկաստանի դաղթականութիւնը՝ հայ և ասորի միասին 15,000-ի չափ: Այդ նոյն միջոցին Կարսի շրջանի սահմանամերձ վայրերից և Արդւինի շրջանից դէպի Կարսի, Ալէքսանդրապոլի և Ախալքալաքի գաւառները դիմեցին ոչ միայն սահմանակից շրջաններն ապաստանած Բասենի դաղթականութեան մեծ մասը, այլև 18,000-ի չափ ռուսահպատակ հայ և յոյն փախստականներ:

Հապճեպ դաղթի ու փախստի պատճառով շատ քչերին յաջողւեց իրենց հետ վերցնել ունեցւածքի մի մասը: Նրանք բերել են պիսաւորապէս կենդանիներ, մանր ու մեծ, ընդամենը 20,000-ի չափ: Խոշոր մեծամասնութիւնը հազիւ կարողացաւ միմիայն իր կեանքն ազատել, այն էլ բաւականաչափ մահիւր ու զոհեր տալով:

Այսպիսով, անմիջական օգնութեան — ուտեստի, հագստի և բնակարանի — կարօտ աւելի քան 60,000 դաղթականներ ու փախստականներ իրենց 20,000-ի չափ մանր ու մեծ կենդանիներով, եկան ծանրացան առաջ բերւած տաս գաւառների — աննշան բացառութեամբ — հայ ազգաբնակչութեան վրայ:

Գաղթականներին ու փախստականներին խնամելու համար կազմակերպւեցին մարմիններ «Եղբայրական օգնութեան յանձնաժողով» անւան տակ: Մի քանի տեղերում այդ դերը իրենց վրայ վերցրին Կովկասի Հայոց Բարեգործական Ընկերութեան ճիւղերը և Հայկական Կօմիտէի բաժանմունքները: Այդպիսիները, իբրև գործադիր մարմիններ, կազմակերպւեցին Կարսում, Ալէքսանդրապոլում, Երևանում, Էջմիածնում, Իգդիրում, Հին-Նախիջևանում, Կաղզւանում, Ախալքալաքում և մի-երկու կենտրոնական տեղերում: Բացի այդ, իբրև նպաստող մարմիններ, գործել սկսեցին նոր ընկերութիւններ Թիֆլիսում, Բազում, Մոսկւայում, Պետրոգրադում, Նոր-Նախիջևանում և հայաբնակ մի քանի վայրերում: Աջակցութիւն ցոյց էին տալիս նաև Նահանգական Վարչութիւնները: Ստացւեցին մեծաքանակ նւէրներ դրամով և իրերով, բացւեցին կացարաններ, հիմնւեցին հագուստ և ուտեստ մատակարարող տներ, մի քանի տեղերում բացւեցին ժամանակաւոր հիւանդանոցներ, և զրկանքների ու տառապանքի մատնւած այդ անազին բազմութիւնը արժանացաւ խնամքի ու հոգատարութեան:

Այսպիսով մինչև մարտի 1-ը յիշեալ մարմինների և հիմնարկութիւնների միջոցով ստացւել ու ծախսւել էր աւելի քան 300,000 ռուբ. մի գումար, որից 200,000 ռուբլին հասցրել էին հայ հիմնարկութիւնները, իսկ 100,000 ռուբլին — Պետրոգրադի Տատեանայի Կօմիտէն՝ Պատերազմից փասուածներին օգնող Կովկասեան գլխաւոր Կօմիտէի միջոցով: Աջակցութիւն է ցոյց տւել նաև Համառուսական Զեմստոլոյական միութիւնը:

Գաղթականների ու փախստականների մեծագոյն մասը, աւելի քան երեք բառորդը, ապաստան գտաւ հայ գիւղերում և առաջին հոգատարութիւնն ընդունեց հայ գիւղացուց, առաջին տաք անկիւնն

նա առաջին պատառ հացը գտաւ հայ գիւղացու խրճիթում: Նա մինչև այսօր էլ այնտեղ է հիւրասիրւում և այնտեղ էլ կմնայ մինչև իր վերջնական վերադարձը: Ի նկատի ունենալով մի կողմից՝ այն հոսանքը և կարիքի այն ծովը, որ գոյութիւն ունէր գաղթականութեան առաջին օրերում, իսկ միւս կողմից՝ հայ գիւղացու սրտացաւ ու գթստ վերաբերմունքը և սրտաբաց հիւրասիրութիւնը, այն էլ ձմրան դաժան օրերին, պէտք է ասել, որ հայ գիւղացու արածը շատ աւելի բարձր է, քան այն բոլորը, ինչ որ արւել է այդ թշուառների համար հասարակութեան միւս խաւերի կողմից:

Գիւղերում ապաստանած գաղթականներն ու փախստականները թէև յաճախ նպաստներ ստանում էին նաև դրսից, այսինքն յիշեալ մարմիններից ու հիմնարկութիւններից, բայց զխաւոր աշակցութիւնը գտնում էին գիւղի կողմից: Այնպէս որ եթէ դրամի վերածէինք գիւղացու ցոյց տւած աշակցութիւնը, կրկնակի չափով մեծ կլինէր այդ գումարը, քան միւս բոլոր աղբիւրներից ստացւածը միասին: Այսպէս օրինակ, մարտի 1-ին էջմիածնում տեղի ունեցած Համագումարը եկաւ այն եզրակացութեան, որ գաղթականների ու փախստականների վրայ հայ գիւղացիութեան հոգացողութիւնն արժէր աւելի քան 500,000 ռուբ. մինչդեռ միւս աղբիւրներից ստացւածը հասնում էր 300,000 ռուբլու:

Այս է պատկերը ապաստան գտած վայրերում ներկայ եղող գաղթականների ու փախստականների թւի և նրանց հոգատարութեան ու խնամքի:

Սակայն աւելի կարևորն այն է, թէ որ տեղից, որ շրջանից ու գաւառից որքան գաղթականութիւն է եկել և որչափ մարդկային ու գոյքային կորուստ են ունեցել նրանք և յետոյ, թէ ինչ է պահանջւում նրանց վերադարձն ու տնտեսութիւնը փոքր ի շատէ ապահովելու համար:

Ահա այս հարցերին բաւարարելու համար, դրւում է այստեղ մի շարք վիճակագրական տախտակներ ըստ իրենց ծննդավայրերի:

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՆ ՈՒ ՓԱՒՍՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ը Ս Տ Ի Ր Ե Ն Ց

Ծ Ն Ն Դ Ա Վ Ա Յ Ր Ե Ր Ի

ՏԱՀԿԱՍՏԱՆ — ԲԱ

Ո՞ր գիւղից է	Գանձի ընդամանը	Բանի շուշ է			Բանի սահման			Դիւղից ելնելուց յետ			Գանձի աշխատող ձեռք կալ
		Արալան	Իգալան	Ընդամանը	Բացառաւոր	Զինուոր	Կամուր	Բանի սահման	Բանի սահման	Բանի սահման	
Իւղվերան	89	366	411	777	25	4	2	41	19	9	164
Գոմաձոր	185	706	819	1525	31	23	5	43	16	3	269
Քեօփրի-քեօյ	122	501	575	1076	43	14	1	27	24	4	174
Եաղան	174	624	684	1308	52	26	5	36	40	2	249
Իշխու	120	436	481	917	21	10	—	18	16	12	183
Խոսրովերան	25	80	120	200	—	—	—	4	8	5	37
Հարսնքար	48	204	242	446	31	3	2	17	9	—	80
Թողէվերան	61	233	256	489	4	7	2	20	20	6	87
Կրդաբաղ	60	231	249	480	26	3	—	15	10	2	106
Ծանծաղ	15	46	58	104	1	4	1	—	1	1	21
Էգեկատ	128	510	639	1149	100	7	3	34	27	—	199
Տօտի	71	325	355	680	12	4	1	15	5	—	142
Ճառասուն	95	402	413	815	14	1	1	29	12	—	182
Ալի-ձէկրէկ	172	640	794	1434	4	10	—	24	15	—	297
Դալի-Բաբա	122	516	579	1095	29	37	1	37	16	1	185
Հերթեւ	3	13	10	23	1	2	—	—	—	—	5
Խորասան	5	18	14	32	5	—	—	2	2	—	5
Բաշ-գիւղ	3	9	8	17	1	1	—	—	—	—	3
Քեօթակ	3	9	11	20	—	6	—	—	—	—	6
Խաչու	10	25	19	44	—	—	—	—	4	2	10
Խըղըր-էլեաղ	4	18	17	35	—	1	—	2	—	—	6
Թորթան	5	12	18	30	11	—	—	1	17	—	9
Թարխոջա վ. և ն.	8	31	52	83	—	2	—	3	2	—	15
Զանազան գիւղ.	17	47	64	111	16	—	—	14	—	—	20
Ագրակ ⁵⁾	46	163	187	350	1	3	2	24	3	—	80
Վէթէխաս ⁵⁾	38	154	151	305	2	—	—	3	1	—	67
	84	317	338	655	3	3	2	27	4	—	147
Էրզրում քաղ.	6	8	16	24	6	4	—	—	—	1	2
Ընդամենը	1635	6327	7242	13569	436	172	26	409	267	48	2603

- 1) Բացառանքի մէջ մտնում են ծննդավայրում մնացածները, բանտերում գտնուող-
2) Կորածները, որոնցից շատերը թերեւս կենդանի են, չնչերի մէջ չեն մտած, ինչպէս
3) Հարցապատգաններում մեծ մասամբ բերած են տեղական չափերը, զրանք վեր են
4) Տաճկաստանի խուրձերը մեծ են, նրանցից մէկը կը լինի 4—5 անգամ աւելի մե-
ծ) Այս երկու գիւղերը Նարմանի գաւառին են վերաբերում:

ՍԵՆԻ ԳԱԻԱՌ

Որքան ունէր գաղթելուց առաջ					Որքան ունի այժմ					Քանի փութ տեղի էր ձգում	Քանի խուրձ տեղ տար
Ձի	Եղ և գորմէշ	Կով և մատակ	Ոչխար	Սալ	Ձի	Եղ և գորմէշ	Կով և մատակ	Ոչխար	Սալ		
36	470	571	2244	145	16	193	20	3	73	9000	7178
52	813	859	3167	257	6	243	34	2	99	17704	31673
40	668	767	3073	201	12	100	29	9	29	12692	22463
42	756	748	1933	219	6	132	18	2	46	16258	27168
48	490	538	1428	134	11	24	—	—	5	10270	18284
13	117	126	481	32	1	5	—	—	2	2535	11780
35	340	288	1329	96	—	2	—	—	1	5040	12268
18	283	325	1169	101	3	69	9	—	24	5445	9487
18	230	255	604	80	6	71	23	—	23	4087	8696
10	48	29	94	14	—	19	6	—	6	860	760
42	604	711	769	184	5	78	37	4	23	12210	21770
23	398	393	2062	114	9	149	76	94	54	7010	20520
41	483	541	2500	123	17	204	133	100	55	11185	23040
65	742	825	4445	211	31	304	286	199	97	17166	29246
45	682	648	3662	192	18	214	136	102	59	14130	41695
1	16	8	50	5	—	—	—	—	—	300	616
1	4	11	8	1	—	—	—	—	—	100	—
—	2	9	—	—	—	—	—	—	—	57	260
2	—	5	26	—	2	—	—	—	—	—	—
—	38	29	77	9	—	6	2	—	—	640	1005
1	13	19	14	2	1	2	—	—	—	200	150
—	28	32	147	10	—	30	17	—	6	520	1210
8	65	163	335	24	4	14	8	5	5	1220	2400
6	48	55	115	13	1	5	4	—	3	1030	2530
23	220	286	659	76	7	29	—	11	13	5260	16385
17	119	170	350	39	2	25	1	—	6	2070	4455
40	339	456	1009	115	9	54	1	11	19	7330	20840
3	16	29	68	4	—	—	—	—	—	200	150
590	7693	8440	30809	2286	158	1918	839	531	629	157189	315189

ները և ընտանիքից հեռու գանազան տեղերում եղողները:
և ապանւածներն ու մեռածները:
ածուել փթերի:
ընից: Այս չորս ծանօթութիւնը վերաբերում է բոլոր տախտակներին:

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ-ԲԱՅԱԶԷՏԻ ԵՒ

Ո՛ր գիւղից է	Քանի ըն- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են			Դիւղից ելնելուց յետ.			Քանի աշ- խատող նկարի կայ
		Աւարական	Բաղական	Ընդա- մանը	Բացա- կայ	Զինոր	Կամուրջ	Քանիսն են մեռած	Քանիսն են կորած	Քանի սպանւած	
Բայազէտ քաղ.	124	479	457	926	68	22	15	5	1	—	158
Արծափ .	46	177	167	344	12	4	2	4	—	—	73
Քօրուն .	8	40	40	80	3	1	—	1	—	—	12
Մօսուն ¹⁾	46	188	187	375	—	11	5	3	—	1	75
Ընդամենը	224	884	851	1735	83	38	22	13	1	1	318
Թոփրաղ-կալէ .	102	365	381	746	98	27	14	9	24	8	154
Զլկանի .	84	314	301	615	14	11	13	11	11	—	137
Աշխալէ .	17	68	65	133	37	2	4	5	3	2	27
Խաչլու .	84	333	296	629	42	7	7	15	20	5	132
Ամաղ .	94	421	390	811	101	48	16	17	13	10	150
Ելնի-թէփէ .	132	513	489	1002	54	30	10	35	12	7	194
Իրիցու-գեղ .	48	214	213	427	14	5	5	5	7	—	73
Խաստուր լուս.	99	347	377	724	32	5	9	20	25	5	147
„ կաթ.	69	326	342	668	13	7	4	9	1	3	157
Խոշիան .	39	147	110	257	3	6	3	4	4	12	47
Կայաքէզ .	47	187	175	362	16	3	1	5	2	—	75
Մ.-Սուլէյման ²⁾	63	307	353	660	226	7	3	5	56	44	78
Զեռկան ²⁾	53	233	267	500	103	14	4	31	21	62	37
Կարասու .	5	15	23	38	1	—	—	1	—	—	8
Դութաղ .	9	26	32	58	7	1	1	2	2	2	12
Բօթի .	3	12	10	22	2	—	—	—	—	—	8
Զանազան .	8	42	38	80	7	1	1	—	5	3	20
Ընդամենը	956	3870	3862	7732	770	174	95	174	206	163	1456

1) Այս շրջանի հայ ժողովրդի մե մասը մնաց իր տեղը:

2) Այս 2 գիւղերի ժողովուրդը ժամանակին չկարողացաւ գաղթել և ենթարկւեց սոսկալի

ԱՂՇԿԵՐՏԻ ԳԱԻԱՌՆԵՐ

Ո՛րքան ունէր գաղթելուց առաջ					Ո՛րքան ունի այժմ					Քանի փութ սերմ էր նորմ	Քանի փութ խոտ էր ստանում
Զի	Եղ և Գոմէշ	Կով և ճամաղ	Ոչխար	Սայլ	Զի	Եղ և Գոմէշ	Կով և ճամաղ	Ոչխար	Սայլ		
209	203	228	3759	9	40	12	32	835	2	2121	35310
40	151	218	2372	18	11	28	60	163	—	3991	8539
3	14	26	145	2	2	6	14	60	2	585	2500
11	119	149	908	15	6	68	90	438	6	3840	13700
263	487	621	7184	44	59	114	196	1496	10	10537	60049
45	372	361	3598	64	41	127	16	—	3	12767	77810
35	487	468	946	96	11	139	74	—	24	9021	33830
14	135	99	272	28	8	28	11	—	1	2429	7810
24	438	263	1918	64	7	88	14	—	9	8989	30780
46	557	358	2953	80	13	130	74	132	9	10483	44930
62	731	632	1602	136	20	190	53	—	49	15504	29459
50	317	338	948	48	12	90	33	—	8	6179	15140
47	443	486	580	81	16	131	69	20	21	10250	32110
58	539	588	1974	94	28	231	88	—	47	9740	34070
14	259	216	1385	42	6	47	13	—	1	6114	14740
14	234	228	1223	34	5	80	45	—	6	5262	13360
42	427	464	4145	57	1	17	4	—	1	12247	38570
46	525	355	3288	67	1	7	4	—	1	10482	48920
3	34	33	60	4	3	—	4	—	—	456	1650
4	—	18	233	—	—	—	—	—	—	—	—
6	14	10	130	2	2	16	11	—	2	540	2700
17	52	77	504	9	4	14	1	—	1	1320	4450
527	5564	4994	25759	906	178	1335	514	152	183	121783	430329

արդի. նույն վիճակին ենթարկւեց նաև Ամաղի, Աշխալէի, Թոփրաղ-կալէի ժողովրդի մե մասը

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ—ԴԻԱԴԻՆԻ ԵՒ

Ո՞ր գիւղից է	Փանի ըն- տանիք է	Փանի շունչ է			Փանի խնայ			Գիւղից ելնելուց յետ.			Բանի ար- տաբ.
		Արական	Իգական	Ընդ- ամենը	Բաց- կայ	Զինու- ղ	Կամուր	Փանի խն մեծած	Փանի խն կրճած	Փանի արտաբ.	
Դիագին .	8	42	49	91	—	1	1	—	—	—	20
Ուչքիլիսէ .	34	150	130	280	15	2	3	3	1	1	60
Գուճուլու-պուճախ	47	206	188	394	15	4	4	9	2	—	74
Կարաբաղար .	26	107	121	228	5	—	2	1	—	—	45
Սէյգօ .	3	11	14	25	—	—	—	—	—	—	3
Զուջան 1)	6	22	19	41	—	1	1	—	—	2	10
Միրզաջան .	6	30	22	52	1	—	—	3	—	—	16
Ընդամենը .	130	568	543	1111	36	8	11	16	3	3	228
Կարաքիլիսէ .	342	1210	1182	2392	169	62	35	36	23	27	485
Իրիցու-գիւղ .	92	383	384	767	41	9	10	10	11	2	139
Եօնջալու .	109	456	414	870	43	4	14	30	7	2	176
Մանգասար .	80	380	399	779	50	5	5	18	5	5	148
Մազրա .	62	188	216	404	27	4	5	19	13	—	84
Երանոս .	10	36	39	75	14	—	—	—	1	3	11
Ղազի-Գիւղ .	51	211	221	432	19	6	6	13	5	5	86
Զիրօ .	21	97	98	195	7	4	3	2	1	—	32
Խըղըր .	2	12	3	15	3	—	—	—	—	—	6
Զամրուլու .	5	18	19	37	7	1	—	—	—	—	10
Դաշլի-Հայ .	3	7	10	17	—	—	—	—	—	—	4
Քեօփ-Ղոան .	4	23	28	51	21	—	1	—	2	—	9
Ընդամենը .	781	3021	3013	6034	401	95	79	128	68	44	1190

1) Այս գիւղի ժողովրդի մեծ մասը մնաց սահմանից այն կողմը:

ԿԱՐԱՔԻԼԻՍԷԻ ԳԱԽԱՌՆԵՐ

Որքան ունէր գաղթելուց առաջ					Որքան ունի այժմ					Քանի նկր նկր նկր	Ընդ- ամենը
Զի	Եղ ն	Կո ն	Կո ն	Սո ն	Զի	Եղ ն	Կո ն	Կո ն	Սո ն		
12	15	28	250	1	3	8	1	8	1	360	1800
25	176	173	335	23	18	70	46	79	1	4589	8450
45	221	171	1155	36	29	63	15	138	5	6073	20990
39	128	169	484	24	31	66	35	263	4	3564	9500
—	11	10	40	—	—	2	1	—	—	360	550
5	26	25	19	2	—	6	2	—	1	492	1400
6	18	23	60	2	3	2	4	—	—	950	3180
132	595	599	2343	88	84	217	104	488	12	16388	45870
157	1030	1291	3130	181	55	210	76	301	35	24083	71120
49	563	533	587	80	24	127	84	62	19	9951	28800
52	642	542	1841	94	31	210	72	43	35	12369	36800
54	473	418	1191	52	18	147	82	—	9	9169	29598
17	242	242	1107	32	2	47	18	—	3	4467	33920
6	67	74	30	11	8	20	18	—	1	885	6180
30	295	241	981	44	18	72	38	5	7	5773	16550
11	108	109	91	16	3	37	15	—	6	2744	3640
4	34	47	322	5	1	4	3	—	1	712	4620
—	23	19	—	3	—	12	3	—	4	456	1070
1	2	5	80	—	—	—	—	—	—	—	—
3	25	20	15	2	3	3	1	10	—	584	1430
384	3504	3541	9375	520	163	889	410	421	120	71193	233728

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ — ԲՍՇԿԱԼԻ

Ո՞ր գիւղից է	Գրանի ըն- տանից է	Գրանի շունչ է			Գրանիսն են			Դիւղից ելնելուց յետ.			Գրանի աշ- խատող ձեռք կայ
		Զեղական	Իգլան	Ընդա- մենը	Բացա- կայ	Զինուոր	Կամուր	Գրանիսն են մեծած	Գրանիսն են կորած	Գրանի աղանաւած	
Բաշկալէ .	29	102	86	188	33	4	3	3	11	8	44
Ս. Բարչուղ. վ.	31	103	101	204	2	12	1	6	4	—	49
Բաղ .	11	44	54	98	69	—	—	—	—	—	14
Հերեւան .	27	139	144	283	55	13	2	—	27	2	68
Առաք .	7	19	14	33	4	2	1	1	—	—	6
Մալքաւան .	17	39	37	76	—	1	—	1	7	1	18
Հասփստան .	66	220	224	444	32	8	3	20	12	4	116
Պժեկերտ .	20	69	54	123	10	5	—	2	2	—	28
Խառատուն .	17	59	63	122	36	9	—	8	8	9	31
Էրէնգանի .	37	96	100	196	24	4	1	7	15	1	37
Սորադեր .	3	7	8	15	—	—	—	—	—	1	3
Սորան .	3	9	5	14	—	—	—	—	—	—	3
Կարաբուլի .	2	8	5	13	—	—	—	—	1	—	2
Սաթմանիս .	21	174	158	332	259	—	3	—	1	—	62
Փիս .	4	9	7	16	5	2	—	—	—	1	3
Ջանաղան գիւղ .	11	29	38	67	1	1	—	1	5	3	12
Վան քաղաք .	5	7	7	14	2	1	—	—	—	—	5
Սարա .	8	33	24	57	8	3	—	6	—	—	14
Քոէլ .	5	29	58	87	81	1	—	—	—	—	24
Դըզա .	4	8	13	21	—	2	—	1	14	—	3
Տաճկաստանի այլ գիւղերից .	57	272	222	494	213	9	8	14	5	3	118
Ընդամենը .	385	1475	1422	2897	834	77	22	70	112	33	660

ԳԱԻԱՌ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵՐ

Որքան ունէր զաղթելուց առաջ					Որքան ունի այժմ					Գրանի փութ սերմ էր ձգում	Գրանի խուրճ խոտ էր ստանում
Չի	Եղ և գրմէ	Կով և մասուկ	ոչխար	Սալ	Չի	Եղ և գրմէ	Կով և մասուկ	ոչխար	Սալ		
15	99	86	1042	11	—	—	—	—	—	2579	23380
14	145	113	755	20	—	1	2	—	—	3567	27835
6	69	41	830	9	—	—	—	—	—	1912	17240
9	159	131	1472	18	—	—	—	—	—	4245	15550
2	12	14	65	4	—	—	—	—	—	510	5750
1	73	59	655	12	—	—	—	—	—	1309	9050
19	311	339	1637	31	2	5	—	—	—	8480	72930
3	66	61	341	8	—	—	—	—	—	2059	12700
5	110	92	551	11	—	—	—	—	—	2370	26180
20	160	147	1628	15	3	—	—	—	—	2224	41240
—	10	9	80	2	—	—	—	—	—	160	4000
—	13	10	77	3	—	—	—	—	—	176	1900
1	12	5	90	1	—	—	—	—	—	140	230
14	195	227	2131	15	4	—	—	—	—	2844	19800
3	18	12	125	2	—	—	—	—	—	300	850
4	47	39	274	9	—	—	—	—	—	1110	6250
1	5	1	20	—	1	—	—	—	—	20	500
4	13	32	52	1	—	—	—	—	—	245	400
7	68	45	560	3	—	—	—	—	—	600	6800
—	23	11	20	2	—	—	—	—	—	440	3500
25	249	277	1440	26	2	12	10	101	3	3468	25980
153	1857	1751	13845	203	12	18	12	101	3	37858	322065

Ո՞ր գիւղից է	Քանի ըն- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են			Գիւղից ելնելուց յետ			Ընդամենը	Ո՞րքան ունէր զաղթելուց առաջ					Ո՞րքան ունի այժմ					Քանի փութ սերմ էր ձգում	Քանի խուլ էր ստանում	
		Աղակաւն	Իգակաւն	Ընդամենը	Բացա- կալ	Զինուոր	Եւսմանուր	Քանիսն են մեռած	Քանիսն են կորած	Քանի չգտնւի		Քանի խաւար էր	Ձի	Եղև Գորմէշ	Կով և մատակ	Ոչխար	Սալ	Ձի	Եղև Գորմէշ	Կով և մատակ	Ոչխար			Սալ
Թավրիզ քաղաք.	43	115	120	235	24	2	1	1	3	—	59	—	3	5	—	—	—	—	—	—	—	45	200	
ԽՈՅ																								
Խոյ.	113	277	277	554	15	—	2	8	1	—	134	30	3	60	1	—	3	4	1	—	—	420	13450	
Սէյդաւար	101	287	267	554	17	—	1	—	3	—	147	27	194	236	—	30	13	74	14	—	17	3481	35260	
Մահլազան	7	24	19	43	1	—	—	1	—	—	17	1	29	1	—	4	1	22	1	—	4	300	8000	
Վառ	2	8	4	12	—	—	—	—	—	—	6	—	18	6	40	2	—	—	—	—	—	240	1500	
Դիզէ	25	73	59	132	6	—	—	2	—	—	35	15	48	44	34	10	13	7	—	—	—	925	24800	
Կոթուր	12	43	41	84	—	—	—	—	3	1	19	5	65	49	310	6	—	22	12	—	—	795	13920	
Շորաւ	38	102	93	195	2	—	—	—	—	—	58	25	169	35	—	28	8	63	—	—	14	2104	30760	
Ընդամենը .	341	929	880	1809	65	2	4	16	10	1	475	103	529	436	385	80	38	192	28	—	35	8310	127890	
ՍԱԼՄԱՍՏ																								
Հին քաղաք	19	57	40	97	16	—	1	3	1	—	24	2	—	40	63	—	—	—	—	—	4	253	4800	
Հաֆթվան	120	330	305	635	51	1	5	17	7	1	150	10	118	171	286	15	2	22	—	—	1	2983	50000	
Փայաջուկ	87	227	235	462	32	—	5	9	8	—	115	15	66	138	384	8	5	—	4	—	—	2977	22340	
Մահլամ	63	157	167	324	38	—	8	4	17	—	77	11	97	129	478	10	1	20	—	—	—	1984	37800	
Ղալասար	51	124	155	279	8	—	2	5	4	—	63	17	27	84	111	4	1	—	—	—	1	1175	14900	
Սահնա	31	88	76	164	23	—	1	2	8	—	40	7	46	101	152	8	1	6	—	—	—	1370	20100	
Սաւրա	34	80	92	172	23	—	3	2	2	1	27	3	15	49	109	3	3	—	—	—	3	315	4720	
Սարամէրիկ	26	97	91	188	18	2	1	3	2	—	45	6	95	70	44	13	3	4	—	—	—	1583	16300	
Ախտախանա	9	25	26	51	1	—	2	—	1	—	13	3	24	23	6	3	—	—	—	—	—	425	9000	
Կըզըլջա	29	106	95	201	22	—	1	3	2	—	47	7	79	107	412	9	1	1	—	—	—	1429	27500	
Վառդան	2	10	3	13	1	—	—	—	—	—	2	1	11	6	38	2	—	—	—	—	—	120	600	
Քեալաշան	3	13	9	22	3	—	—	—	—	—	9	1	8	11	—	1	—	—	—	—	—	330	8000	
Դըրիշի	9	29	18	47	3	—	—	1	—	—	12	1	2	17	—	—	—	—	—	—	—	97	700	

ՊԱՐՍԿԱՍ ՏԱՆ—ՀԱՅԵՐ

Ո՞ր գիւղից է	Քանի ըն- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են		Գիւղից ելնելուց յետ.				Ընդամենը	Որքան ունէր զաղթելուց առաջ					Որքան ունի այժմ					Քանի փութ տնային էր	Քանի փութ արտա- յանում
		Արական	Իգական	Ընդա- մենը	Բացա- կայ	Զինւոր	Կամուրջ	Քանիսն են մեռած	Քանիսն են կորած	Քանի ուղարկւած		Զէ	Եղև	Կով	Կաթնակ	Եղջուր	Մալ	Զէ	Եղև	Կով	Կաթնակ		
Խոսրովա .	7	14	15	29	2	—	—	—	—	—	—	2	—	5	—	—	1	—	—	—	—	50	1000
Շէյթանաւա .	8	27	21	48	11	—	—	—	1	—	1	—	14	20	9	1	—	—	—	—	55	500	
Ճարա .	2	6	4	10	1	—	—	—	—	—	—	1	8	8	4	1	—	—	—	—	150	3700	
Քոչամիշ .	9	17	19	36	1	—	—	—	—	—	1	—	16	19	—	2	—	1	1	—	381	5500	
Հովասին .	5	21	17	38	1	—	—	1	—	—	—	—	31	29	8	3	—	—	—	—	560	5100	
Ընդամենը .	514	1428	1388	2816	255	3	29	50	53	2	66	87	657	1027	2104	83	18	54	5	—	9	16237	232560
ՈՒՐԾԻ																							
Ուրմի .	1	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Գրգաբատ .	114	345	350	695	92	—	1	19	48	—	16	5	93	253	58	30	—	—	—	—	1459	6525	
Կարակըզ .	17	69	69	138	41	—	—	5	4	—	3	5	71	61	27	8	—	—	—	—	924	38200	
Նախիջևան-թփ .	54	170	172	342	56	—	—	9	6	—	8	6	68	166	102	18	1	9	2	—	2	1242	37200
Աղա .	1	4	3	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Սուփուրդան .	5	10	13	23	8	—	—	—	—	—	—	2	3	11	124	1	1	—	—	—	30	3700	
Կարաջալու .	15	51	51	102	17	—	—	—	6	—	2	3	7	43	—	2	—	—	—	—	230	14100	
Իքիաղաշ .	32	97	88	185	21	—	2	2	6	—	4	4	50	97	15	4	—	—	—	—	1147	19400	
Շիրաբատ .	22	62	68	130	22	—	—	7	1	2	3	3	21	47	1	3	—	—	—	—	353	32000	
Իսալու .	23	72	73	145	27	—	—	—	8	—	3	3	30	94	—	5	—	—	—	—	994	12400	
Շմբլբատ .	25	71	70	141	11	—	1	3	2	—	4	11	65	92	78	15	2	—	—	—	1135	21850	
Չամաքի .	1	5	4	9	7	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Բաղլբո .	48	130	140	270	34	—	—	10	15	—	6	8	132	151	25	20	—	1	—	—	1799	41420	
Կըզըլ-աշուղ .	14	36	35	71	14	—	—	1	4	—	1	—	20	28	42	2	—	—	2	—	355	3100	
Ջամլաւա .	6	24	21	45	4	—	—	1	—	—	1	7	24	22	81	7	2	—	—	—	380	1500	
Փակբայլու .	16	59	64	123	52	—	—	7	—	—	2	2	55	50	24	10	—	—	—	—	1674	7400	
անազան գիւղ .	32	94	79	173	13	—	1	4	9	—	4	12	68	104	145	5	2	—	—	—	1405	20000	
Ընդամենը .	426	1300	1301	2601	419	—	5	68	109	2	64	71	707	1220	722	130	8	10	4	—	2	13127	258795

Ո՞ր գիւղից է	Քանի ընդ- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են			Գիւղից ելնելուց յետ			Քանի աշ- խատող
		Արտական	Իգական	Ընդա- մանը	Բացա- կայ	Զինու- ղ	Կամուր	Քանիսն են մնում	Քանիսն են կորած	Քանի- սը սպանու- ած	
ԿԱՐՍ											
Կարս .	167	483	516	999	73	16	2	1	1	—	20
Սարիղամիշ .	155	469	491	960	55	14	10	5	5	2	18
Խօշգեղի .	42	225	207	432	4	9	3	1	1	3	9
Կալկոս .	15	41	47	88	1	3	—	—	2	1	1
Կարակուրութ	4	9	12	21	3	—	—	—	—	—	—
Ընդամենը .	383	1227	1273	2500	136	42	15	7	9	6	49
ԿԱՂԶԱՆ											
Կաղզւան .	19	69	60	129	8	4	—	1	—	—	2
Սթահան .	36	207	182	389	—	13	2	7	—	—	8
Աղբիլիսէ .	5	18	26	44	—	—	—	—	—	—	—
Ընդամենը .	60	294	268	562	8	17	2	8	—	—	11
ԱՐԴԱՀԱՆ											
Արդահան .	242	748	756	1504	59	43	2	9	4	1	30
Ուրութ .	13	32	53	85	1	4	—	—	—	—	1
Սասաղեղ .	34	136	129	265	3	11	—	—	1	1	5
Մերդենէկ .	10	32	34	66	1	1	—	1	—	—	1
Զուռղունա .	6	19	29	48	—	3	—	—	—	—	—
Սուխարա .	4	10	9	19	—	1	—	1	—	—	—
Բեզրախաթուն	5	15	19	34	—	—	—	3	—	—	—
Խաս-քեօյ .	4	14	18	32	—	—	—	—	—	—	—
Ընդամենը .	318	1006	1047	2053	64	63	2	14	5	2	40
Որքան ունէր զաղթելուց առաջ											
Զի	Եղ Լ Գոմէշ	Կով Լ մատակ	Ոչխար	Մալ	Զի	Եղ Լ Գոմէշ	Կով Լ մատակ	Ոչխար	Մալ	Քանի սնկ ընդ միջ	Ընդ ամեն ընդ
6	29	43	30	10	5	14	24	10	6	721	1230
42	109	124	160	41	23	37	22	10	17	660	1200
23	235	213	1758	61	16	126	76	498	46	4169	19640
6	66	89	529	19	—	30	10	—	10	820	1510
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
77	439	469	2477	131	44	207	132	518	79	6361	23580
3	—	24	—	1	2	—	16	—	1	—	—
22	282	335	1651	77	23	182	197	530	46	4555	11610
2	18	16	142	8	2	12	8	—	6	440	1650
27	300	375	1793	86	27	194	221	530	53	4995	13260
56	286	590	601	50	29	81	96	156	20	2268	12500
13	68	123	452	13	3	19	32	60	5	1280	6950
31	169	245	385	24	7	75	77	—	13	3966	29270
6	12	53	90	1	2	—	2	—	—	—	—
4	—	32	14	5	4	—	8	—	1	—	400
4	—	16	—	1	1	—	14	—	1	—	—
1	14	24	160	4	—	6	—	—	—	380	2580
1	4	2	10	2	—	—	2	—	—	160	350
116	553	1085	1712	100	46	181	231	216	40	8054	52050

Ո՞ր գիւղից է	Քանի ըն-տանիք է	Բանի շունչ է			Քանիսն են			Գիւղից ելնելուց յետ.			Ընդամենը
		Արական	Իգական	Ընդամենը	Բացա-կալ	Զինուոր	Կամուրու	Քանիսն են մեռած	Քանիսն են կորած	Քանիսն են հիւանդ	
ՕԼԹԻ											
Օլթի . . .	187	517	523	1040	39	18	2	13	6	7	239
Բերդուս . .	73	331	329	660	11	19	—	9	1	1	152
Թամրուլթ . .	47	228	234	462	3	11	—	1	—	—	79
Կուրատ-էօրուկ	11	52	49	101	1	5	3	1	—	—	24
Ճուճուրիս . .	53	229	240	469	—	17	—	5	2	2	95
Ագրակ . . .	39	117	142	259	—	7	—	6	—	1	53
Օլօր . . .	16	46	41	87	—	—	—	2	1	—	21
Զարդանէս . .	20	65	78	143	3	1	—	4	1	1	26
Կարաուրդան . .	6	18	24	42	—	1	—	—	—	—	—
Ընդամենը . .	452	1603	1660	3263	57	79	5	41	11	12	694
ԱՐԴԻԻՆ											
Արդանուչ . .	12	31	35	66	7	4	—	1	—	—	14
Տանձոտ . . .	100	208	301	509	13	8	2	4	6	137	260
Ենեքարատ . .	8	36	35	71	2	1	1	2	5	4	13
Սաթլի . . .	1	2	1	3	—	—	—	—	—	—	—
Բաբատ . . .	13	39	36	75	—	1	—	—	—	—	16
Արդիին . . .	4	17	13	30	1	—	—	—	2	—	5
Նորաշէն . . .	3	7	10	17	—	—	—	3	—	—	5
Զանազան գիւղ	57	157	228	385	12	2	—	1	—	1	51
Ընդամենը . .	198	497	659	1156	35	16	3	11	13	142	130

Որքան ունէր գաղթելուց առաջ						Որքան ունի այժմ						Քանի փութ էր ձուլ	Քանի խուրճ խոտ էր ստանում
Ձի	Եղև գումէշ	Կովև մատակ	Նախար	Մալլ	Մալլ	Ձի	Եղև գումէշ	Կովև մատակ	Նախար	Մալլ	Մալլ		
30	224	327	138	60	11	68	5	—	21	2545	7255		
77	434	540	2770	88	49	234	220	465	69	4610	8880		
22	215	429	1699	82	4	72	3	—	21	2409	8200		
12	50	91	370	13	7	13	1	—	6	645	1295		
26	248	288	2064	88	7	49	—	—	12	3338	6705		
27	137	175	573	37	7	40	—	—	13	1865	9395		
8	26	29	34	9	3	1	—	—	1	597	2020		
7	80	139	704	29	2	20	—	—	10	945	1910		
—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
209	1414	2025	8352	406	90	497	229	465	153	16954	45660		
2	24	19	—	1	—	—	—	—	—	70	520		
65	197	266	263	68	—	31	15	—	7	1328	30605		
8	103	56	819	10	3	—	—	—	—	420	2770		
—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	30	50		
1	34	34	42	4	—	—	—	—	—	205	2200		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	60		
2	12	21	—	2	—	—	—	—	—	75	180		
18	48	102	517	8	10	—	6	63	1	903	4800		
96	418	501	1641	93	13	31	21	63	8	3081	41185		

Ո՞ր գիւղից է	Քանի ըն- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են			Գիւղից հինիւոց յետ.			Քանի ան- խառն ձեռք կայ
		Արական	Իգական	Ընդա- մենը	Բացա- կայ	Զինւոր	Կամաւոր	Քանիսն են մեծած	Քանիսն են կորած	Քանի ողանւած	
Ամբի . . .	26	130	136	266	124	2	5	17	1	2	60
Թուլաքի . . .	19	87	80	167	44	—	—	12	19	3	49
Կարալար . . .	5	11	10	21	1	—	—	4	—	—	5
Ենգիջա . . .	6	22	15	37	7	—	—	6	2	—	9
Հասար . . .	7	21	29	50	15	—	—	5	—	—	12
Քեաւսի . . .	20	65	64	129	33	—	—	7	9	—	31
Թալին . . .	10	35	26	61	18	3	—	12	2	2	19
Շաբան . . .	13	54	63	117	52	1	2	6	—	—	25
Չարբաշ . . .	8	17	21	38	15	—	—	2	—	—	8
Քեօսի-գիւղ . . .	14	28	35	63	6	—	—	7	1	—	11
Դարբանա . . .	29	145	129	274	185	—	—	5	3	—	45
Ադա . . .	5	7	4	11	3	—	—	—	—	—	4
Դիզա . . .	5	10	12	22	3	—	—	—	5	—	6
Աղաբակ-Դիզա . . .	6	17	12	29	1	—	—	—	—	—	7
Մուշաւա . . .	6	9	17	26	10	—	—	1	—	—	5
Խանիշան . . .	3	9	9	18	15	—	—	—	—	—	3
Ջանազան գիւղ . . .	59	138	153	291	62	—	1	6	25	1	67
Ընդամենը . . .	986	2914	3015	5929	1287	11	21	361	187	28	1449
ՏՈՃԿԱՍՏԱՆ											
Առջի . . .	13	36	39	75	11	2	2	26	8	2	15
Սարայ . . .	96	419	373	792	68	38	1	104	23	3	180
Սուլթան-Սարայ . . .	4	14	9	23	6	1	—	5	—	—	8
Ջանազան գիւղ . . .	36	123	106	229	124	3	1	6	53	2	49
Ընդամենը . . .	149	592	527	1119	209	44	4	141	84	7	252
ԱՐԴԱՀԱՆ											
Թաղադիւղ . . .	23	73	67	140	20	1	—	—	—	—	31
Բէգրախաթուն . . .	31	101	87	188	11	2	—	—	—	—	46
Պարկաու . . .	4	12	14	26	3	—	—	—	—	—	8
Ընդամենը . . .	58	186	168	354	34	3	—	—	—	—	85
Բոլոր ասորիները . . .	1325	4014	4047	8061	1597	58	27	521	288	35	1951

Որքան ունէր գաղթելուց առաջ						Որքան ունի այժմ						Քանի փոխ մեծ նրբ գործ	Քանի խաւ նդ ստան
Զի	Եղ և գոմէշ	Կով և մատակ	Եղ և մատակ	Սաւ	Սաւ	Զի	Եղ և գոմէշ	Կով և մատակ	Եղ և մատակ	Սաւ	Սաւ		
16	133	102	2414	15	2	3	—	—	—	—	—	3340	56600
13	143	80	1331	11	—	—	—	—	—	—	—	3230	56000
2	19	9	94	4	—	—	—	—	—	—	—	340	3200
—	5	17	120	—	—	—	—	—	—	—	—	110	8700
1	33	31	103	9	—	—	—	—	—	—	—	462	8700
—	20	59	11	5	—	—	—	—	—	—	—	353	11750
11	61	44	538	7	—	—	—	—	—	—	—	1260	18700
10	102	57	1072	11	—	—	—	—	—	—	—	1470	36500
1	14	12	70	1	—	—	—	—	—	—	—	435	2150
5	18	42	—	3	—	—	—	—	—	—	—	260	10800
2	138	102	1929	15	—	—	—	—	—	—	—	2980	65900
2	4	7	75	2	—	—	—	—	—	—	—	411	11100
—	6	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	285	1150
—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	1500
—	—	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	2000
—	9	—	12	—	—	—	—	—	—	—	—	60	4800
14	81	111	445	10	1	—	—	—	—	—	—	4911	39800
395	2627	3160	23587	344	9	17	—	—	—	—	—	64207	1230035
2	68	63	1520	7	—	—	—	—	—	—	—	1420	11350
62	622	508	5032	78	—	—	—	—	150	—	—	15140	109260
1	19	13	95	2	—	—	—	—	—	—	—	225	1300
24	191	198	1719	16	—	—	—	—	—	—	—	3365	77360
89	900	782	8366	103	—	—	—	—	150	—	—	20150	199270
11	61	76	125	15	12	29	20	31	8	—	—	1421	8430
18	91	121	630	22	15	69	41	356	16	—	—	2393	20640
—	9	17	—	3	—	4	—	—	2	—	—	305	2340
29	161	214	755	40	27	102	61	387	26	—	—	4119	31410
525	3957	4459	33368	520	36	138	61	537	26	—	—	94252	1535635

ՌՐ գիւղից է	Քանի ըն- տանիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են		Դիւղից ելնելուց յետ.			Քանի աշ- խատող ձեռք կայ	ՌՐ քան ունէր զաղթելուց առաջ					ՌՐ քան ունի այժմ					Քանի փութ սննդ էր ձգում	Քանի խուրձ էր ստանում	
		Արտակն	Իգակն	Ընդա- մենը	Բացա- կայ	Զինւոր	Կամուր	Քանիսն են մնում	Քանիսն են կորած		Քանի սպանւած	Ձի	Եղ և Գովէշ	Կով և մատակ	Ոչխար	Սալ	Ձի	Եղ և Գովէշ	Կով և մատակ	Ոչխար			Սալ
ԿԱՐՍ																							
Լալօղլի .	38	115	122	237	3	8	1	1	1	—	37	11	102	170	373	37	6	36	36	46	14	2780	8380
Եաղբասան .	23	102	92	194	3	7	—	—	2	1	36	8	61	115	541	30	—	41	14	52	18	2200	9030
Զիւլախլի .	14	38	46	84	—	4	—	1	2	2	15	6	31	59	113	12	3	10	—	—	3	1350	2150
Ենիջա .	17	74	99	173	3	5	—	1	—	—	27	9	87	245	410	33	6	46	38	103	13	2560	9400
Կարաուրգան .	20	63	67	130	—	3	—	1	1	—	34	3	70	94	429	27	2	23	8	40	5	3350	4080
Ալիսօֆի .	24	85	101	186	—	10	—	—	—	—	33	16	76	163	480	31	4	50	31	156	21	3005	7090
Վերիշան .	50	231	220	451	5	13	—	1	6	3	86	30	259	605	1535	93	7	95	19	20	35	6035	24530
Զալաճա .	5	25	21	46	—	1	—	1	—	—	10	5	22	38	97	7	4	16	15	—	3	660	1950
Բօլուկ բաշ .	13	34	43	77	—	4	—	—	—	—	12	1	20	53	131	8	—	6	4	—	2	1060	1940
Զաթաղ .	7	26	31	57	—	2	—	—	—	—	8	5	29	52	87	10	2	10	—	—	3	1000	7840
Դիւլիկ .	7	19	22	41	2	1	—	—	1	—	7	1	11	24	50	6	—	4	1	—	2	250	1010
Եօլգեչմաղ .	4	18	17	35	—	—	—	3	—	—	4	1	18	14	73	6	1	6	1	6	5	300	900
Կամիշլի .	5	27	28	55	—	—	—	—	—	—	11	—	22	19	46	3	—	10	4	4	1	120	—
Ընդամենը .	227	857	909	1766	16	58	1	9	13	6	320	96	808	1651	4365	303	35	353	171	427	125	24670	78300
ԿԱՂԶԻԱՆ																							
Խանդարա .	31	137	143	280	18	5	—	2	—	—	56	14	117	113	344	62	6	71	30	292	35	—	31500
Մէջինկերա .	14	46	46	92	7	6	—	2	—	—	20	9	38	30	362	18	4	32	14	202	11	590	7890
Ընդամենը .	45	183	189	372	25	11	—	4	—	—	76	23	155	143	706	80	10	103	44	494	46	590	39590
ԱՐԴԱՀԱՆ																							
Արդահան .	42	134	146	280	16	8	—	1	—	1	50	13	114	193	288	10	3	39	22	—	4	1802	10840
Խասքեօյ .	45	199	193	392	—	14	—	—	1	—	84	21	176	270	551	38	11	112	75	201	22	3340	17120
Ֆախրիլ .	47	180	179	359	3	10	—	3	—	—	65	36	215	306	758	53	28	137	52	133	30	4925	18660
Խանախ ներք .	59	192	204	396	16	9	—	2	—	—	78	28	225	279	839	58	16	45	—	—	17	4203	10330
Թուրքաշէն .	54	230	220	450	1	13	—	—	6	—	82	46	265	934	1875	65	8	191	31	5	49	8115	56080
Սինդիգոմ .	81	281	267	548	14	21	—	4	1	1	104	38	229	517	201	76	27	101	107	24	26	6290	35680

Ո՞ր գիւղից է	Փանի ընդ- ամենիք է	Քանի շունչ է			Քանիսն են			Գիւղից ելնելուց յետ			Ընդ- ամենիք է
		Արական	Իգական	Ընդա- մենը	Բացա- կալ	Զինուոր	Կամուրը	Քանիսն են մեռած	Քանիսն են կորած	Քանի կորած	
Գիւլաբերդ	136	476	519	995	10	40	1	3	—	2	196
Մերդենեկ	14	37	35	72	—	3	—	1	—	—	14
Բաղդադ	12	48	57	105	3	3	—	—	—	—	18
Թորոսխ	5	23	19	42	2	2	—	—	—	—	6
Դեմուր-կափի	11	51	45	96	—	5	—	1	—	—	16
Ուշքիլիսա	38	161	139	300	—	8	—	1	—	—	60
Թախտակուան	18	57	55	112	—	5	—	1	—	—	20
Կօնկ	42	159	171	330	1	9	—	—	—	—	45
Վարդենիս	36	124	129	253	—	8	1	1	—	—	48
Բեբերեկ	72	244	270	514	4	12	—	1	—	2	108
Շարաֆ	14	45	46	91	—	4	—	—	—	—	22
Միւզարեթ	7	28	31	59	2	2	—	—	—	—	11
Սալուտ	13	40	37	77	2	1	—	—	3	—	11
Ընդամենը	746	2709	2762	5471	74	177	2	19	11	6	1038
ՕԼԹԻ											
Զերմուկ	49	157	184	341	4	11	1	1	1	1	53
Բանջուրուտ	19	53	72	125	—	1	—	3	2	—	20
Մերինէս	42	96	197	393	1	19	—	11	1	—	78
Բարդուս	60	180	242	422	4	17	—	1	2	1	68
Նարիման	41	149	143	292	16	11	1	6	5	1	68
Ընդամենը	211	735	838	1573	25	59	2	22	11	3	28
ՈՐԴԻՆ											
Ենգիբեկ	8	25	22	47	—	3	—	3	—	—	2
Զանազան գիւղ	20	57	59	116	1	4	1	—	—	—	2
Ընդամենը	1257	4566	4779	9345	141	312	6	57	35	15	175
Զանազան ազգեր	20	64	49	113	4	7	—	—	1	—	1

Որքան ունէր զաղթելուց առաջ						Որքան ունի այժմ						Քանի փութ էր ձգում	Քանի խոտ էր ստանում
Ձի	Եղ և գովէշ	Կով և մատակ	Նար ոյխ	Սալ	Սալ	Ձի	Եղ և գովէշ	Կով և մատակ	Նար ոյխ	Սալ	Սալ		
71	514	839	1568	143	47	349	66	126	92	10424	58540		
5	26	62	39	10	2	8	3	—	2	720	3530		
13	58	192	78	13	9	48	49	24	12	1584	4490		
5	30	65	121	6	2	6	—	—	2	485	1790		
9	62	101	154	12	1	32	47	15	5	1290	12300		
34	90	279	353	30	12	67	98	90	14	3010	18150		
19	42	161	38	12	16	32	110	22	11	1351	3880		
12	115	258	374	26	5	78	29	—	20	2355	21725		
29	126	355	499	33	12	83	88	85	23	2953	20985		
37	235	530	377	49	5	69	1	—	16	6239	35960		
4	48	173	116	14	2	24	20	11	9	1285	8180		
5	26	99	107	9	2	20	20	21	8	850	3170		
6	52	91	134	16	2	15	4	—	6	1220	3900		
431	2648	5704	8470	673	210	1456	822	757	368	62441	345310		
19	159	238	907	58	2	34	4	—	9	3397	14841		
15	68	132	545	22	4	23	2	—	6	705	7950		
14	230	232	1383	62	6	110	6	—	46	2920	5035		
22	248	329	1151	68	5	46	6	2	16	2888	9640		
21	158	217	1143	51	4	24	2	—	12	2524	11700		
91	863	1148	5129	261	21	237	20	2	89	12434	49166		
1	22	35	97	6	1	5	—	—	2	410	620		
7	64	100	171	31	1	17	7	—	6	1015	254		
649	4560	8781	18938	1354	278	2171	1064	1680	636	101560	513040		
9	26	51	33	7	1	13	8	—	2	594	2960		

Հ Ն Դ Հ Ա Ն Ո Ւ Ր

Ո՞ր շրջանից է	Քանի ըն- տանիք է	Գրանի շունչ է			Գրանիսն են			Դիւղից են հեղուց յետ			Քանի աշ- խատող մեծք կալ
		Աղակա- ն	Իգակա- ն	Հնդա- մենը	Բացա- կայ	Զինուոր կամուրը	Քանիսն են մեծ	Քանիսն են կոլած	Քանի սպանւած		
ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ											
Բասեն .	1551	6010	6904	12914	433	169	24	382	263	48	2456
Նաբիման .	84	317	338	655	3	—	—	27	4	—	147
Բայազէտ .	224	884	851	1735	83	38	22	13	1	1	318
Դիւղին .	130	568	543	1111	36	8	11	16	3	3	228
Կարաքիլիսէ .	781	3021	3013	6034	401	95	79	128	68	44	1190
Ալաշկերտ .	956	3870	3862	7732	770	174	95	174	206	163	1456
Բաշկալէ .	385	1475	1422	2897	834	77	22	70	112	33	660
Հնդամենը .	4111	16145	16933	33078	2560	561	253	810	657	292	6455
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ											
Թաւրիզ և Խոյ .	341	929	880	1809	65	2	4	16	10	1	475
Սալմաստ .	514	1428	1388	2816	255	3	29	50	53	2	662
Ուրմի .	426	1300	1301	2601	419	—	5	68	109	2	641
Հնդամենը .	1281	3657	3569	7226	739	5	38	134	172	5	1778
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ											
Կարս .	383	1227	1273	2500	136	42	15	7	9	6	496
Կաղզւան .	60	294	268	562	8	17	2	8	—	—	110
Արդահան .	318	1006	1047	2053	64	63	2	14	5	2	408
Օլթի .	452	1603	1660	3263	57	79	5	41	11	12	694
Արդւին .	198	497	659	1156	35	16	3	11	13	142	130
Հնդամենը .	1411	4627	4907	9534	300	217	27	81	38	162	1838
Հայեր ընդամենը	6803	24429	25409	49838	3599	783	318	1025	867	459	10071
Ասորիներ .	1325	4014	4047	8061	1597	58	27	521	288	35	1951
Յոյներ .	1257	4566	4779	9345	141	312	6	57	35	15	1755
Այլ և այլ ազգեր	20	64	49	113	4	7	—	—	1	—	19
Հնդամենը .	9405	33073	34284	67357	5341	1160	351	1603	1191	509	13796

Տ Ա Խ Տ Ա Կ

Որքան ունէր զաղթելուց առաջ						Որքան ունի այժմ						Քանի փութ սերմ էր ձգում	Քանի խութ խոտ էր ստանում
Ձի	Եղ և գովէշ	Կով և մատակ	Դեղատը	Սալ	Սալ	Ձի	Եղ և գովէշ	Կով և մատակ	Դեղատը	Սալ	Սալ		
550	7354	7984	29800	2171	149	1864	838	520	610	149859	294349		
40	339	456	1009	115	9	54	1	11	19	7330	20840		
263	487	621	7184	44	59	114	196	1496	10	10537	60049		
132	595	599	2343	88	84	217	104	488	12	16388	45870		
384	3504	3541	9375	520	163	889	410	421	120	71193	233728		
527	5564	4994	25759	906	178	1335	514	152	183	121783	430329		
153	1857	1751	13845	203	12	18	12	101	3	37858	322065		
2049	19700	19946	89315	4047	654	4491	2075	3189	957	414948	1407230		
103	529	436	385	80	38	192	28	—	35	8310	127890		
87	657	1027	2104	83	18	54	5	—	9	16237	232560		
71	707	1220	722	130	8	10	4	—	2	13127	258795		
261	1893	2683	3211	293	64	256	37	—	46	37674	619245		
77	439	469	2477	131	44	207	132	518	79	6361	23580		
27	300	375	1793	86	27	194	221	530	53	4995	13260		
116	553	1085	1712	100	46	181	231	216	40	8054	52050		
209	1414	2025	8352	406	90	497	229	465	153	16954	45660		
96	418	501	1641	93	13	31	21	63	8	3081	41185		
525	3124	4455	15975	816	220	1110	834	1792	333	39445	175735		
2835	24717	27084	108501	5156	938	5857	2946	4981	1336	492067	2202210		
525	3957	4459	33368	520	36	138	61	537	26	94252	1535635		
649	4560	8781	18938	1354	278	2171	1064	1680	636	101560	513040		
9	26	51	33	7	1	13	8	—	2	594	2960		
4018	33260	40375	160840	7037	1253	8179	4079	7198	2000	688473	4253845		

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏՍԽՏԱԿ ԸՍՏ ԶԲԱՂՄՈՒՆՔԻ

Ո՞ր շրջանից են	Հողատեր գիւղա- ցիներ	Մարաբաներ (Բէկական հող մշակող- ներ)	Մշակներ	Արհեստա- ւորներ	Առևտրա- կաններ	Պաշտօնա- յեր	Ընդամենը
ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ							
Բասեն .	1341	33	95	56	26	—	1551
Նարիման .	81	—	—	1	2	—	84
Բայազէտ .	88	4	10	43	72	7	224
Դիադին .	107	12	2	4	5	—	130
Կարաքիլիսէ .	515	29	42	102	91	2	781
Ալաշկերտ .	799	34	43	48	28	4	956
Բաշկալէ .	327	12	21	18	4	3	385
Ընդամենը .	3258	124	213	272	228	16	4111
ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ							
Թաւրիզ և Խոյ .	75	66	36	125	23	16	341
Սալմաստ .	144	63	167	95	38	7	514
Ուրմի .	232	84	36	54	20	—	426
Ընդամենը .	451	213	239	274	81	23	1281
ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ							
Կալա .	67	—	94	146	65	11	383
Կաղզան .	39	—	5	3	11	2	60
Արդահան .	79	—	38	129	56	6	318
Օլթի .	277	—	71	61	32	11	452
Արդահան .	104	—	13	43	233	5	198
Ընդամենը .	566	—	221	382	197	45	1411
Հայեր ընդամենը	4275	337	673	928	506	84	6803
Ասորիներ .	850	333	63	49	27	3	1325
Յոյներ .	1087	—	30	57	42	41	1257
Այլ և այլ ազգեր	8	—	1	3	1	7	20
Ընդամենը .	6220	670	767	1037	576	135	9405

Թերթելով վիճակագրական տախտակներն ըստ ծննդավայրերի, հանդիպում ենք մի շարք թւերի, որոնք կարևոր նշանակութիւն ունեն ներկայ գաղթականութեան պատմութեան համար:

Այդ թւերի առաջին շարքը վերաբերում է գաղթականների ու փախստականների քանակին և ունեցած մարդկային զոհերին, որոնք հանդիսանում են հետեանքը մասսային ու անակնկալ շարժման:

Թւերի երկրորդ շարքը վերաբերում է գաղթականների ու փախստականների նախքան գաղթն ունեցած կենդանիների ու սերմացուի և խոտի քանակին, որոնք կարևոր են որպէս չափ նրանց տնտեսական դրութեան: Այս երկրորդ շարքում բերւած են թւեր նաև կորստից ազատւած կենդանիների, որով հնարաւոր է դառնում որոշել քանակը ոչ միայն կորած կենդանիների ու նրանց արժէքի, այլ և դրանց հետ կապւած տնտեսական միւս կորուստների:

Դրանից յետոյ միայն կարելի է գտնել աջակցութեան այն միջնիմունք, որ անհրաժեշտ է գէթ մասամբ վերականգնելու տասնեակ հազարաւոր ժողովրդի տնտեսութիւնը, որ միանգամայն քայքայւել է ներկայ պատերազմի պատճառով:

Նախ անցնենք թւերի առաջին շարքին:

Գաղթականների ու փախստականների ընդհանուր թիւն է 9405 ընտանիք 67,357 չնչով, որից արական 33,073, իսկ իգական 34,284:

Ինչպէս ապաստանած վայրերի վիճակագրական տախտակներից տեսանք, յիշեալ 67,357 շնչից ներկայ էին 60,505, իսկ 6,852-ը բացակայ էին, որոնց թւում 1160 գիււղոր, 351 կամաւոր և 5,341 գլխաւորապէս ծննդավայրում մնացած: Առաջին տախտակներում գաղթականների ու փախստականների թիւը վերցրինք 60,505, ընդունելով այդ իբրեւ իրական թիւ, որ պահանջում է աջակցութիւն կամ աւելի ճիշտը, հանդիսանում է իբրեւ սպառող: Ներկայ դէպքում 67,357 թիւը վերցնում ենք իր ամբողջութեամբ, ընդունելով այդ իբրեւ տեղահան եղած ու տնտեսապէս քայքայւած բազմութիւն:

Գաղթականների ու փախստականների թւից հայերը կազմում

են 6,803 ընտանիք 49,838 շնչով, որոնցից 6,461 տուներ լուսաւորչականներ են, 319 տուներ կաթողիկոսներ, իսկ 23 տուներ բողոքականներ: Ասորիները կազմում են 1,325 ընտանիք 8,061 շնչով, յոյները՝ 1,257 ընտանիք 9,345 շնչով և այլ ազգեր՝ 20 ընտանիք 113 շնչով:

Յոյները ռուսահայատակ են, ասորիները—փոքր բացառութեամբ—պարսկահայատակ, իսկ հայերը—33,078 տաճկահայատակ, 7,226 պարսկահայատակ և 9,534 ռուսահայատակ:

33,078 տաճկահայատակներից 12,914-ը Բասենից են, 6,034-ը Կարաքիլիսէի գաւառից, 7,732-ը Ալաշկերտից, իսկ մնացած 6,398-ը՝ Նարմանի, Բայազէտի, Դիաղինի և Բաշկալէի գաւառներէից:

Ընդհանուր գաղթականութեան ընտանիքը միջին թւով բաղկացած է (67,357 : 9,405) 7,16 հոգուց: Առանձին-առանձին վերցրած հայ ընտանիքը բաղկացած է (49,838 : 6,803) 7,33 հոգուց, յոյն ընտանիքը՝ (9,345 : 1257) 7,44 հոգուց, իսկ ասորի ընտանիքը՝ (8,061 : 1325) 6,09 հոգուց:

Տաճկահայատակ հայ ընտանիքը բաղկացած է (33,078 : 4,111) 8,04 հոգուց, ռուսահայատակ ընտանիքը (9534 : 1411) 6,75 հոգուց, իսկ պարսկահայատակ ընտանիքը (7,226 : 1,281) 5, 65 հոգուց:

67,357 հոգին գաղթելու օրից մինչև Յունաւորի 30-ը, այսինքն մինչև վիճակագրութեան օրը, որ տեսել է խոշոր մեծամասնութեան համար ընդամենը մէկ ու կէս ամիս, աւել է զոհեր՝ սպանւած 509, մեռած ու ճանապարհներին տուած 1,603 և անհետ կորած 1191, ընդամենը 3303 զոհ, որ կազմում է 5%:

Սակայն զոհերի թիւը պիտի ընդունել անհամեմատ մեծ, եթէ ինկատի ունենանք, որ ծննդավայրում մնացածները մեծ մասամբ ենթարկւել են կոտորածի, ինչպէս օրինակ Բաշկալէի շրջանում ու Պարսկաստանում: Բացի այդ, ապաստանած վայրերում յետոյ տարածւեցին վարակիչ հիւանդութիւններ, ինչպէս տիֆն ու դիֆտերիա և կարմրուկն ու ծաղիկը, որոնք տարան բաւականաչափ զոհեր:

5% զոհեր ունեցել են գաղթական հայերը, ասորիները և յոյները միասին, առանձին-առանձին վերցրած զոհերի տոկոսը տարբեր է եղել:

Այսպէս, հայերը 498,38 շնչով ունեցել են 2,351 զոհ, որ կազմում է 4 1/2%, ասորիները 8,061 շնչով ունեցել են 844 զոհ, որ կազմում է 10%, մինչդեռ յոյները 9,345 շնչով ունեցել են ըն-

դամենը 107 զոհ կամ 1%-ից քիչ աւել:

Յոյները, իբրև ռուսահայատակներ, շարժւել են վաղօրօք և ունեցել են համեմատաբար քիչ զոհեր:

Հայերը—Տաճկաստանից գաղթածները— 33078 շնչի դէմ աւել են 1759 զոհ կամ 5 1/2%, Պարսկաստանից գաղթածները՝ 7226-ի դէմ աւել են 311 զոհ կամ 4 1/2%, իսկ ռուսահայատակները՝ 9534-ի դէմ աւել են 281 զոհ կամ 3%:

Ասորիների ունեցած զոհերի մեծ քանակը պէտք է բացատրել մասամբ բնակավայրերի (Ուրմիի) հեռաւորութեամբ և մասամբ խրանալի պակասութեամբ:

Սակայն այս թւերը վերաբերում են նախ՝ մինչև Յունաւորի 30-ը եկած գաղթականներին ու փախստականներին և երկրորդ՝ միմիայն վերը բերւած տասն գաւառներում ապաստանածներին: Մինչդեռ եկողներ եղան նաև Յունաւորի 30-ից յետոյ էլ և բացի դրանից որոշ թւով գաղթականներ ու փախստականներ ապաստանելով մեր վիճակագրած շրջաններից հեռու գտնւած տեղերում, դուրս մնացին մեր վիճակագրութիւնից: Եւ բացի այս, զրկանքների ու կոտորածների ենթարկւեց բաւականաչափ ժողովուրդ հէնց իր ծննդավայրում:

Այսպէս օրինակ, բաւականաչափ յոյներ դիմեցին Ախալցխայի և Բաթումի կողմերը: Ասորիներից աւելի քան երեք հազար հոգի դիմեցին Թիֆլիս և Հիւսիսային Գովկաս նախ քան մեր վիճակագրութիւնը: Իսկ Ուրմիում մնացած մի խոշոր թիւ ասորիներ տաճիկ զօրքերի ու քրդերի կողմից ենթարկւեցին բռնութիւնների ու կոտորածի:

Այս տեսակէտից աւելի մեծ թիւ կազմում են հայերը:

Ալաշկերտի շրջանում ժամանակին չկարողացան գաղթել Մօլլա-Սուլէյման և Զէտկան գիւղերը 240 տուն բնակչով. չկարողացան գաղթել 100 տան չափ հայեր Թոփրագ-Կալէից, Ամադ, Աշխալէ և մի երկու այլ գիւղերից: Սրանք ենթարկւեցին սոսկալի բռնութիւնների ու ջարդի, սրի քաշւեցին համարեա բոլոր աղամարդիկ և առեանգւեցին ջահել կանայք ու հասած աղջիկներ: Սրանց ունեցած զոհերը հաշւում են առնուազն 500: Ռուսների երկրորդ զրաւումից յետոյ սրանցից երկու հազար հոգու չափ, գլխաւորապէս

կանայք ու երեխաներ, սահմաանն նցան Յուշուարի վերջին և փետրուարի սկզբին, որի պատճառով էլ մեր ցուցակների մէջ մասնաւորապէս շատ քչերը: Բայագէտի ու Դիագիւնի շրջաններից բաւականաչափ ժողովուրդ, աւելի քան 300 տուն, մնաց սահմանից այն կողմը, զրկանքներ կրած: Բռնութիւնների ու կոտորածի ենթարկեցին հայերը Աբաղայի գաղտում. բաւականաչափ տղամարդիկ սրի քաշեցին, իսկ աւելի քան 500—600 կանայք ու երեխաներ ապաստան գտան Մակուի շրջանում: Հայերի ջարդ տեղի ունեցաւ ուսանների նահանջից յետոյ Խոյում, Մալմաստում և Ուրմիում. սպանւածների թիւը հաշոււմ են հարիւրներով: Ապա նոյն ձևի կոտորածներ ու զրկանքներ հայերի վերաբերմամբ տեղի ունեցան Արդւինում, Արդանուշում և Տանձոտում: Վերջին երկու տեղերում սպանւած տղամարդկանց և առևանգւած կանանց թիւը նոյնպէս հաշոււմ են հարիւրներով: Եթէ հաշուի առնենք այս բոլորը և այն հայ գաղթականները, որոնք անցել են Թիֆլիս, Ախալցխա, Բաթում և նոյն իսկ Հիւսիսային Գովկաս, առանց չափազանցելու կարելի է ասել, որ զրկանքների ենթարկւած ու տնտեսապէս քայքայւած հայ գաղթականների ու փախստականների թիւը հասնում է առնւազն 60,000-ի, իսկ մահերի, կոտորածների և սպանւածների թիւը՝ 5000-ի:

Անցնենք այժմ թւերի երկրորդ շարքին, այսինքն այն թւերին, որոնք վերաբերում են նախ քան գաղթը եղած և այժմ մնացած կենդանիներին ու նրանց կորուստներին: Մենք նորից կ'ընենք այն թւերին, որոնք կան մեր բերած տախտակներում, անկախ այն բանից, որ գաղթականների ու փախստականների ընդհանուր թիւը, դրա հետ միասին նաև նրանց կորուստները — ի նկատի ունենալով գաղթի տեղականութիւնն ու տարածութիւնը — շատ աւելի մեծ են:

9405 գաղթական ու փախստական ընտանիքը նախ քան փախուստը ունեցել է 4018 ձի, 33,260 եղ ու գոմէշ կամ լծկան, 40,375 կով ու մատակ կամ կթան, 160,840 ոչխար և 7037 սայլ:

Իւրաքանչիւր ընտանիքին գալիս է:

Ձի	Լծկան	Կթան	Ոչխար	Սայլ
0,4	3,5	4,3	17	0,8

Վերցնենք ազգութիւնները առանձին-առանձին:

1257 յոյն ընտանիքը ունեցել է 649 ձի, 4560 լծկան, 8781 կթան, 18938 ոչխար և 1354 սայլ:

6803 հայ ընտանիքը ունեցել է 2835 ձի, 24717 լծկան 27,084 կթան, 108,501 ոչխար և 5156 սայլ:

1325 ասորի ընտանիքը ունեցել է 525 ձի, 3957 լծկան, 4459 կթան, 33,368 ոչխար և 540 սայլ:

Բաժանենք կենդանիների թւերը ընտանիքների թւերի վրայ առանձին-առանձին և ստացած տոկոսական չափերը շարենք միմեանց կողքի: Ստացւում է հետևեալ պատկերը:

Ազգութիւն	ձի	լծկան	կթան	ոչխար	սայլ
Յոյն	0,5	3,6	7	15	1,1
Հայ	0,4	3,6	4	16	0,8
Ասորի	0,4	3	3,4	25	0,4

Համեմատենք այդ երեք ժողովուրդների տնտեսական դրութիւնը նրանց ունեցած կենդանիներով. լինչ ենք տեսնում. այն, որ տնտեսապէս աւելի բարձր կանգնած են յոյները, և այդ հասկանալի է, նրանք ապրում են բացառապէս Ռուսաստանում:

Ասորիները, ըստ երևոյթին, հայերից աղքատ են լծկանով ու կթանով, բայց հարուստ են ոչխարով. բացի այդ, ասորիները, առանձնապէս Ուրմիի շրջանում, ունեն խաղողի այգիներ և արսահանում են չամիչ:

Սակայն այդ երեք ժողովուրդների տնտեսականի նկատմամբ յանգել ճիշտ եզրակացութեան դժուար է այն տեսակէտից, որ նրանք գտնւում են տարբեր երկրներում և տարբեր պայմաններում:

Մասնաւորապէս հետաքրքիր է երեք տարբեր քաղաքական պայմաններում գտնւող նոյն հայ ժողովրդի տնտեսականը առանձին-առանձին:

4111 տաճկահայատակ հայ ընտանիքը ունեցել է 2049 ձի, 19,700 լծկան, 19,946 կթան, 89,315 ոչխար և 4047 սայլ:

1411 ռուսահայատակ հայ ընտանիքը ունեցել է 525 ձի, 3124 լծկան, 4455 կթան, 15,975 ոչխար և 816 սայլ:

1281 պարսկահայատակ հայ ընտանիքը ունեցել է 261 ձի, 1893 լծկան, 2683 կթան, 3211 ոչխար և 293 սայլ:

Նշած կենդանիների քանակը բաժանելով ընտանիքների թվի վրայ և նրանց դնելով միմեանց կողքի, ստանում ենք հետևեալ պատկերը:

Մի ընտանիքը ունէր	ձի	լծկան	կթան	ոչխար	սայլ
Տաճկահայատակ	0,4	4,8	4,8	22	1,
Ռուսահայատակ	0,4	2,2	3,1	11,3	0,6
Պարսկահայատակ	0,2	1,5	2,1	2,5	0,2

Հետևելով այս թվերին, տեսնում ենք, որ տաճկահայատակ հայերը տնտեսապէս առաջին տեղն են բռնում, ռուսահայատակները՝ երկրորդ տեղը, իսկ պարսկահայատակները՝ վերջին տեղը: Այս են ցոյց առնող թվերը, որքան հարցը վերաբերում է եղած կենդանիներին, իբրև երկրագործական զբաղմունքի օրիշկտների:

Սակայն այլ է պատկերը, երբ դիմում ենք զաղթականների զբաղմունքների տախտակին:

Համաձայն այդ տախտակի 4111 տաճկահայատակ հայ ընտանիքից 3258-ը պարապում է հողագործութեամբ, 337-ը մշակութեամբ իբրև հողագործի, և 516-ը արհեստներով ու առևտրով:

1411 ռուսահայատակ հայ ընտանիքից 566-ը պարապում է հողագործութեամբ, 221-ը մշակութեամբ և 624-ը արհեստներով ու առևտրով:

Իսկ 1281 պարսկահայատակ հայ ընտանիքից 451-ը պարապում է հողագործութեամբ, 452-ը մշակութեամբ և 378-ը արհեստներով ու առևտրով:

Վերածելով այս թվերը տոկոսի կստանանք:

Ո՛ր տեղացի	հողագործ- ներ	մշակներ	արհեստ. և առևտրակ.
Տաճկահայ.	79	8	13
Ռուսահայ.	40	16	44
Պարսկահայ.	35	35	30

Այս համեմատութիւնից երևում է, որ տաճկահայատակ հայերի 79% կազմում են հողագործներ, և միմիայն 13% կազմում են արհեստաւորներ ու առևտրականներ: ¹⁾

Ռուսահայատակների միմիայն 40% է կազմում հողագործներ, մինչդեռ 44% կազմում են արհեստաւորներ ու առևտրականներ: ²⁾

Իսկ պարսկահայատակներից հողագործները կազմում են միմիայն 35%, արհեստաւորներն ու առևտրականները՝ 30%, հողագործի-ները՝ 35%:

Հաշւի առնելով ռուսահայատակների արհեստներով ու առևտրով պարապողների այդ մեծ տոկոսը, պիտի ասենք, որ ռուսահայատակները տնտեսապէս աւելի բարձր են դնւում, քան տաճկա-և պարսկահայատակները: Մանաւանդ որ եղած կենդանիները բաժանելով միմիայն 40% հողագործների վրայ, աւելի թվեր կստանանք, քան ընդհանուր թվի վրայ բաժանելով ստացել ենք:

Պարսկահայատակների դրութիւնը տնտեսապէս բարձր չէ տաճկահայատակներից. դրա պարզ ապացոյցն այն է, որ այնտեղ հողագործիների թիւը կազմում է 35%, թէև արհեստներն ու առևտուրը այդտեղ աւելի են առաջ գնացել, քան Տաճկաստանում:

Այժմ տեսնենք, զաղթականներն ու փախստականները իրենց ունեցած կենդանիների ո՞ր մասն են կորցրել:

¹⁾ Հողագործութեամբ են պարապում նաև մնացեալ 8%-ը, ոակայն մշակում են բէկա-կան հող բէկական կենդանիներով և կաւում են մարաբաներ, այնպէս որ տաճկահայատակ հայերի 87% պարապում է հողագործութեամբ:

²⁾ Այս բացատրում է նրանով, որ ռուսահայ փախստականները եկած են, մեծ մասամբ, քաղաքներից—Օւթիից, Արգիւնից, Արդանաւից, Արդանուշից և Կարսից, ուր երկրագործ-ութեամբ պարապողները փոքր թիւ են կազմում:

Բերենք նախ հետևեալ ընդհանուր տախտակը:

Տեսակ- ներ	ունեցել են	փրկել են	կորցրել են	
			որքան	որ % -ը
Զի	4018	1253	2765	69
Լծկան	33,260	8179	25,081	75
Կթան	40,375	4079	36,296	90
Ոչխար	160,840	7198	153,642	95
Սայլ	7037	2000	5037	72

Այս տախտակից տեսնում ենք, որ գաղթականներն ու փախչողականները կորցրել են իրենց ունեցած ձիերի 69%, լծկանների 75%, կթանների 90%, ոչխարի 95% և սայլերի 72%:

Բերենք իւրաքանչիւր ժողովրդի կորուստը առանձին-առանձին:

Յոյներ

Տեսակ- ներ	ունեցել են	փրկել են	կորցրել են	
			որքան	որ % -ը
Զի	649	278	371	57
Լծկան	4560	2171	2389	52
Կթան	8781	1064	7717	88
Ոչխար	18,938	1680	17,258	91
Սայլ	1354	636	718	53

Հայեր

Տեսակ- ներ	ունեցել են	փրկել են	կորցրել են	
			որքան	որ % -ը
Զի . . .	2835	938	1897	67
Լծկան . .	24,717	5857	18,860	76
Կթան . .	27,084	2946	24,138	89
Ոչխար . .	108,501	4981	103,520	96
Սայլ . .	5156	1336	3820	74

Ասորիներ

Տեսակ- ներ	ունեցել են	փրկել են	կորցրել են	
			որքան	որ % -ը
Զի . . .	525	36	489	63
Լծկան . .	3957	138	3819	97
Կթան . .	4459	61	4398	99
Ոչխար . .	33,368	537	32,831	98
Սայլ . .	520	26	494	95

Ինչ ենք տեսնում այս երեք տախտակների համեմատութիւնից, այն, որ յոյները կորցրել են աւելի քիչ, քան հայերն ու ասորիները: Ամենից շատ կորցրել են ասորիները, համարեա ամբողջը:

Սակայն հարց է ծագում, արդեօք գաղթականներն ու փախչողականները—առանձնապէս Տաճկաստանից ու Պարսկաստանից գաղ-

Թած հայերն ու ասորիները—կարողացել են մինչև այժմ վերակրել ու պահպանել իրենց հետ բերած կենդանիները. ի հարկէ ոչ, շատ շատերը վաճառում են, որովհետև նրանց կերակրելու հնարաւորութիւն չունեն:

Ու այսպէս, կարելի է ասել, որ գաղթականների ու փախըստականների խոշոր մեծամասնութիւնը կորցրել է ամեն ինչ:

Այժմ էլ փորձենք այդ կորուստները մի փոքր արժէքի վերածել. ինչպէս տեսանք վերը բերւած տախտակներից 9405 գաղթական ու փախստական ընտանիքը կորցել է 64,000 ձի, եզ, գոմէշ, կով ու մատակ կամ մեծ կենդանի ու 154,000 ոչխար: Թւերը բերում ենք ամբողջացրած:

Իւրաքանչիւր մեծ կենդանին հաշւելով 50 ռուբլի, իսկ իւրաքանչիւր ոչխար 7 ռուբլի, կորուստը հասնում է 4,288,000 ռուբլու:

9405 ընտանիքը սերմ է ձգում 688,000 փութ հացահատիկ: 1914 թւին բերքը եղել է մէկին 5-6, նոյնիսկ 7-8. կորուստը հաշւենք մէկին երեք. ուրեմն հացահատիկների կորուստն է 2,064,000 փութ: Խոտ հնձել է այդ տարին 9,877,000 խուրձ Տաճկաստանի խուրձերը վերցնելով հինգ անգամ աւել մեր այստեղի խրձերից: Հացահատիկների փութը հաշւելով մէկ ռուբլի, իսկ խոտի խուրձը 5 կոպէկ, 9405 ընտանիքը հացահատիկներով ու խոտով ունեցել է 2,557,850 ռուբլու կորուստ:

Այսպիսով 9405 ընտանիքը կենդանիներով, հացահատիկներով ու խոտով ունեցել է 6,845,850 ռուբլու կորուստ:

Բայց գաղթականութիւնը կորցրել է և այլ կենդանիներ, կորցրել է սայլ, երկրագործական գործիքներ, տան կարասիք, անկողին, հագուստ, ձմրան պաշար, յարդ, վերջապէս բնակութեան շէնքեր: Այդ բոլորի կորուստը միասին հաշւենք նոյնքան, որքան կենդանիների, հացահատիկների ու խոտի կորուստը, կստանանք 13,691,700 ռուբլու կորուստ:

Սակայն գաղթականների թւում եղել են նաև բաւականաչափ արհեստաւորներ ու առևտրականներ, որոնք նոյնպէս խոշոր կորուստներ են ունեցել: Այսպէս, 6803 հայ ընտանիքից արհեստներով ու առևտրով պարապողների թիւն է 1434, որ կազմում է 21%, 1257 յոյն ընտանիքից՝ 99, որ կազմում է ընդամենը 8%, իսկ 1325 ասորի ընտանիքից՝ 76, որ կազմում է միմիայն 6%:

վերցնենք հայերի կորուստն առանձին:

45,000 մեծ կենդանի 50 ռ. անում է . . .	2,250 000 ռ.
104,000 ոչխար 7 ռ. անում է . . .	728,000 ռ.
1,476,000 փութ հացահատիկ 1 ռ. անում է . . .	1,476 000 ռ.
7,829,000 խուրձ խոտ 5 կ. անում է . . .	391,450 ռ.

Ընդամենը — 4,845,450 ռ.

Այս գումարին աւելացնելով նոյնքան այլ կենդանիների, սայլի երկրագործական գործիքների, տան կարասիքի, անկողինների, հագուստի, ձմրան պաշարի, յարդի և բնակութեան շէնքերի կորուստը, կստանանք 9,690,900:

1434 արհեստաւոր և առևտրական ընտանիքների գոյքային ու ապրանքային կորուստը հաշւենք միջին թւով 1000 ական ռուբլի, կստանանք 1,434,000 ռուբլի:

Այսպիսով 6803 հայ ընտանիքը ունեցել է աւելի քան 11 միլիոն ռուբլու կորուստ:

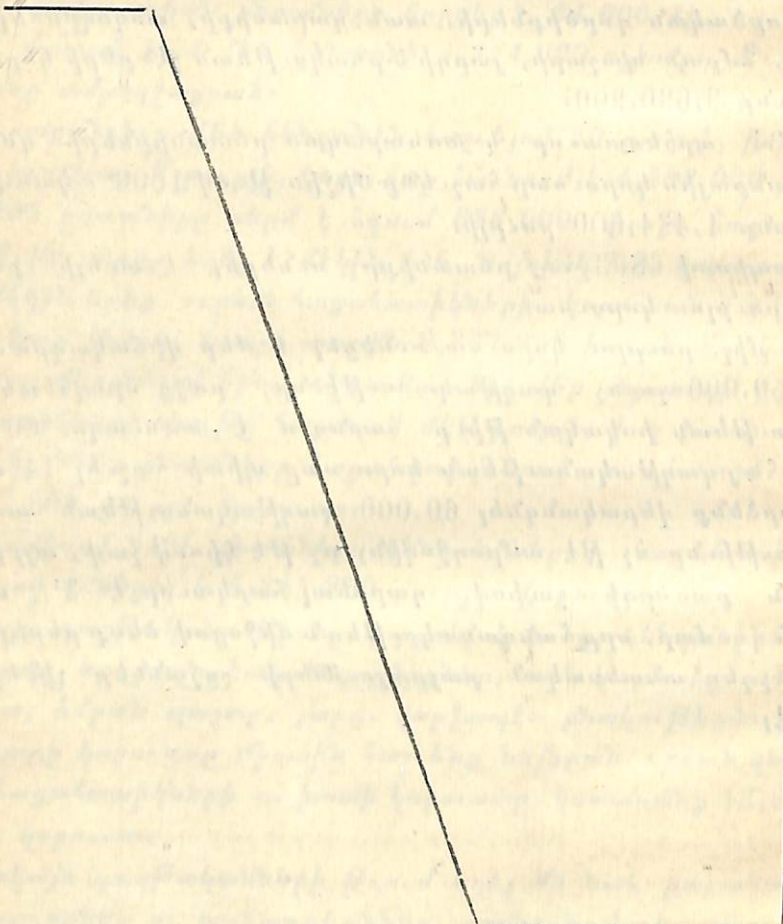
11 միլ. ռուբլու կորուստ ունեցել է մեր վիճակագրած 6803 տուն, 50,000 շունչ գաղթականութիւնը, բայց որովհետև գաղթականութեան իսկական թիւը հասնում է առնազը 60 000-ի, ուստի հայ գաղթականութեան կորուստը պիտի հաշւել 14 միլիոն:

Փորձենք վերականգնել 60.000 գաղթականութեան աւերած տնտեսութիւնը ոչ թէ ամբողջովին, ոչ թէ կիսով չափ, այլ թէկուզ միմիայն քառորդի չափով, դարձեալ հարկաւոր է 3½ միլիոնի չափ մի գումար, որը հանգանակութեան միջոցով ձեռք բերել դժւար է, մինչդեռ տնտեսական քայքայումների շրջաններ լինելու են յետոյ էլ:

Մ Ո Ւ Տ Ք

Հ Ա

Յանձնաժողովիս կա

Ո՛ւմնից է ստացւած	Ր.	Կող.
Երևանի, Եղբայրական Օգնութեան՝ Յանձնաժողովից	500	—
Համառուսական Զեմստոյական Միութիւնից *)	500	—
		
Գումարը . . .	1000	—

*) Այս 500 ռուբ. Զեմստոյական Միութեան կողմից դրած էր Յանձնաժողովիս անդամ Յ. Տէր-Մարտիրոսեանի տրամադրութեան տակ, սակայն նա այդ գումարը ամբողջովին յանձնեց Յանձնաժողովիս:

Ե Ւ Ի

տարած ծախքերի

Ե Լ Ք

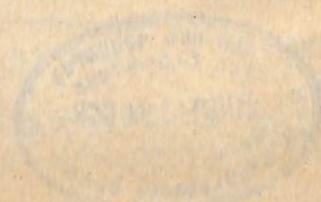
Ի՞նչ ծախքեր են արւած	Ր.	Կող.
Վիճակագրողներին ճանապարհածախք՝		
Երևանի գաւառ	62	23
Էջմիածնի գաւառ	61	10
Նախիջևանի գաւ. *)	118	64
Շար.-Դարալագեազի գաւ.	18	23
Սուրմալուի գաւ.	43	19
Նոր-Բայազէտի գաւ.	62	40
Ախալքալաքի , ,	100	—
Մեծ Դարաքիլիսայի շրջան	9	11
Կողղւանի գաւառ	30	—
Ալէք. պօլ և Դարս գնալ-գալու ծախք՝		
ա. Յանաձնաժողովի 2 անդամին	29	37
բ. Երկու անգամ վիճակագր. թերթերը բերողին , , Լոյս՝ Տպարանին՝	20	30
ա. Հարցացոյցակների տպագրութիւն	44	—
բ. Հայերէն և ռուսերէն գրքոյկներին տպագր.	160	—
Հ. Արարատեանին արտագրութիւնների համար	60	—
Հեռագրների, մարկաների և այլ դիւանական ծախքեր	23	77
Յառկացւած է հայերէն և ռուսերէն գրքոյկները հիմնարկութիւններին, թերթերին ու դարկելու և		
չնախատեսանաւ մանր ծախքերի համար	15	—
Ընդամենը ծախսւած է	857	34
Ա. Էլպցա. 42 ռ. 66 կօպ., որը և վերադարձւեց Երևանի , , Եղբայր. Օգնութեան՝ Յանձնաժողովին:	142	66
Գումարը	1000	—

*) Այս 118 ռուբ. 64 կօպ. ի մէջ նմանութեամբ 10 ռուբլին, որ տրւած է Ասինջի վիճակագրողին կողմից թերթի բժշկութեան համար:

88

4

207
148

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0195976

H ADM
3-1552